

MIELIPIIDEVANGIN OPAS

ASEISTAKIELTÄYTYJÄLIITTO RY

ISBN 951-97947-6-X
5. painos 29.12.2005

1. painos 14.1.1998
2. painos 7.12.1998
3. painos 18.10.1999
4. painos 17.8.2003

ALKUSANAT

Mielipidevangin oppaan tarkoitus on olla mahdollisimman kattava ja ajantasainen tietopaketti kaikille totaalikieltäytymistä harkitseville – ja tietysti myös muille, joita elämä ja olosuhteet vankilassa syystä tai toisesta kiinnostavat. Opas keskittyy ensisijaisesti totaalikieltäytymisen “käytännölliseen puoleen”, päähuomion saavat oikeusprosessi sekä tuomion suorittaminen.

Tarkoituksemme on julkaista oppaasta jatkossakin uusia, päivitettyjä painoksia säännöllisesti, tuleehan sekä vankeusrangaistusten täytäntöönpanoa koskeviin säännöksiin että käytäntöihin muutoksia koko ajan. Jotta se pystyisi täyttämään tarkoituksensa mahdollisimman hyvin, myös kaikenlainen lukijanpalaute on enemmän kuin tervetullutta:

mikä on väärin, mitä puuttuu ja mikä ilmaistu epäselvästi.

Viides painos on päivitetty muuttuneiden määräyksien osalta. Lisäksi muutamia oppaassa aikaisemmin olleita virheitä ja puutteellisuuksia on korjattu.

“Mielipidevangin oppaan” on toimittanut ja suurimmaksi osaksi kirjoittanut Kaj Raninen. Oikeusprosessia käsittelevät osuudet neljännessä luvussa ovat pääosin Juha Keltin käsialaa. Lisäksi oppaan sisältöön ovat vuosien varrella vaikuttaneet kommenteilla ja teksteillä lukuisat muut totaalikieltäytyjät ja antimilitaristit.

Helsinki 29.12.2005

Kaj Raninen

SISÄLLYS

1. MITÄ ON TOTAALIKIELTÄYTYMINEN?	4
2. TOTAALIKIELTÄYTYMISEN MUOTOJA	5
3. HIEMAN TOTAALIKIELTÄYTYMISEN HISTORIAA SUOMESSA	7
4. KIELTÄYTYMISPROSESSI	8
5. VANKILAAJOUTUMINEN	18
6. VANKILASSA	22
7. OHEISVASTARINNAN MUOTOJA JA NIIDEN SEURAUKSIA	41
VANKILOIDEN YHTEYSTIEDOT	38

1. MITÄ ON TOTAALIKIELTÄYTYMINEN?

Totaalikieltäytyminen tarkoittaa lyhyesti ja ytimekkäästi kieltäytymistä kaikesta asevelvollisuusjärjestelmään sisältyvästä palveluksesta: aseellisesta palveluksesta, aseettomasta palveluksesta armeijassa ja siviilipalveluksesta.

Totaalikieltäytyjät voidaan motiivinsa puolesta jakaa karkeasti kahteen ryhmään, ehdollisiin ja ehdottomiin. Jako ei missään tapauksessa ole ehdoton, sillä useimpien totaalien perusteluista löytyy molempia argumentteja.

a) Ehdolliset totaalit

Osa totaalikieltäytyjistä protestoi teollaan esimerkiksi olemassa olevan siviilipalvelusjärjestelmän epäkohtia vastaan. He suostuisivat suorittamaan sen, mikäli se olisi samanpitäinen kuin varusmiespalvelus, mikäli aseistakieltäytyjät olisi vapautettu aseellisesta palveluksesta myös sodan aikana, mikäli sivarin voisi suorittaa esim. rauhan- ja kehitysyhteistyössä jne. Monet tällaiset totaalit kieltäytyvät vasta suoritettuaan osan siviilipalveluksesta – esim. 8 kuukautta. Sivarin keskeyttäneitä totaaleja kutsutaan osittaiskieltäytyjiksi.

b) Ehdottomat totaalit

Osa totaaleista taas ei suostuisi suorittamaan siviilipalvelusta missään olosuh-

teissa. He saattavat esim. kiistää valtion oikeuden asettaa ihmisille asevelvollisuuden kaltaisia pakkoja. Jotkut heistä taas katsovat, että siviilipalvelusjärjestelmä viime kädessä tukee armeijalaitosta ja asevelvollisuutta: he saattavat nähdä sen pyrkivän kanavoimaan aseistakieltäytyjien protestin “vaarattomiin uomiin”, saada myös sotalaitokseen kielteisesti suhtautuvat ihmiset osallistumaan asevelvollisuusjärjestelmään. Siviilipalvelus ei tällöin merkitsisi todellista vastalauseita armeijalle ja militarismille.

Perinteisesti suurin osa totaalikieltäytyjistä on ensin hakeutunut siviilipalvelukseen ja sitten kieltäytynyt siitä. Tavallaan johdonmukaisempi totaalikieltäytymisen muoto on kuitenkin kieltäytyä suoraan armeijasta, jolloin protesti kohdistuu suoraan armeijalaitokseen. Nykyään molemmista kieltäytymistavoista seuraava tuomio on sama: puolet jäljellä olevasta henkilökohdaisesta palvelusajasta siviilipalvelusajaksi muutettuna.

2. TOTAALIKIELTÄYTYMISEN MUOTOJA

Perinteisesti ajatellaan, että totaalikieltäytyjät ovat vankilassa olevia aseistakieltäytyjiä. Myös tämä vihko keskittyy lähinnä vangittuihin aseistakieltäytyjiin. Tämä kuva on kuitenkin epätarkka ainakin kahdella tavalla: ensinnäkin kaikki vankilassa olevat aseistakieltäytyjät eivät ole totaalikieltäytyjiä ja toisekseen kaikki totaalikieltäytyjiksi luonnehdittavat eivät ole olleet vankilassa.

Vaikka vakaumuksentutkintalautakuntia ei enää olekaan, istuu vankiloissa aseistakieltäytyjiä, jotka eivät ole kieltäytyneet sivarista vakaumuksellisista syistä. He ovat vain jättäneet menemättä palvelukseen tai keskeyttäneet sen omin luvuin esim. alkoholi- tai huumeongelman takia tai koska eivät ole tulleet toimeen palveluspaikassaan. Tämän jälkeen heidät tuomitaan vankilaan puoleksi jäljellä olevasta palvelusajasta totaalikieltäytyjien rankaisemiseen ajatuksellisesti tarkoitettujen säännösten perusteella. Ja toisaalta tavallaan totaalikieltäytyjiä ovat myös ne, jotka joko laillisin tai laittomin menettelytavoin "luistavat" asevelvollisuuden suorittamisesta.

a) Vapautuksen hankkiminen

Vapautuksen hankkiminen on tavallisin tapa "totaalikieltäytyä", lisäksi se on täysin laillinen eikä johda mihinkään virallisiin sanktioihin. Vapautuksen rau-

han ajaksi (C-luokka, "vihreät paperit") voi hankkia joko sotilasviranomaisilta tai siviilipalveluskeskuksesta, riippuen siitä onko hakenut siviilipalvelukseen. Täydellisen vapautuksen (D-luokka, "punaiset paperit") voivat myöntää vain sotilasviranomaiset ja sen saaminen on varsin vaikeaa. Vapautus rauhan ajaksi voidaan myöntää myös määräaikaisena (E-luokka), jolloin palveluskelpoisuus ratkaistaan lopullisesti vasta myöhemmin.

Helpoin tapa hankkia vapautus on hankkia siviililääkäriltä vapautusta puoltava lausunto ja toimittaa se eteenpäin mahdollisen vapautuspäätöksen tekoa varten joko siviilipalveluskeskukseen, jos on hakeutunut sivariin tai sotilasläänin esikuntaan, jos on armeijan kirjoissa. Erilaisia lääketieteellisiä diagnooseja joiden perusteella vapautuksen voi hankkia, on useita satoja. Jos päätös on kielteinen, siitä voi vielä valittaa.

b) Maastapako ja maan alle meneminen

Mikäli haluaa vältellä asevelvollisuutta, oikea menettelytapa riippuu siitä, missä vaiheessa välttelyn aloittaa. Kaikissa on kuitenkin yksi yhteinen piirre: asevelvollisuusviranomaisten näkyville ei saa tulla ennen sen vuoden loppua, jona täyttää 30 vuotta.

1) Jos ei ole vielä kutsuttu palvelukseen, sotilasviranomaisten tavoittamattomissa on oleskeltava sen vuoden loppuun, jona täyttää 30 vuotta. Jos ei ole käynyt kutsunnoissakaan, riittää 30-vuotissyntymäpäivä. Tämän jälkeen ei voi enää tulla kutsutuksi palvelukseen, mutta sen sijaan saattaa saada syytteen "asevelvollisuuden välttämisestä", josta maksimirangaistus on yksi vuosi vankeutta.

2) Sen sijaan mikäli on jo saanut määräyksen palvelukseen mutta katoaa eikä mene palvelukseen, tilanne on hieman erilainen. Palvelukseenastumismääräys on voimassa sen vuoden loppuun, jona täyttää 30. Rikoksen vanhenemisaika on kaksi vuotta, joten viranomaisten näkyville voi tulla sinä vuonna, jona täyttää 33 vuotta.

3) Jos on jo ehtinyt kieltäytyä, muttei ole haastettu oikeuteen. Tällöin on mahdollisuus pakoilla haastetta. Se täytyy nimittäin saada toimitettua syytetyille kahden vuoden aikana rikoksen tapahtumisesta, muuten asia raukeaa. Pelkkä yhden haasteen väistäminen ei kuitenkaan riitä, vaan tämän jälkeen on pysyttävä poissa viranomaisten ulottuvilta sen vuoden loppuun, jona täyttää 30 vuotta – muutoin voi tulla uusi kutsu palvelukseen.

4) Jos kieltäytyy ja ottaa vastaan haasteen, mutta katoaa ennen oikeudenkäyntiä. Nykyään voidaan tuomita pois saolevanakin vankeuteen, mutta silloin tuomio voi olla maksimissaan kolme kuukautta vankeutta, mikä mainitaan haasteessa, mikä taas edellyttäisi enintään kuuden kuukauden palveluksen

jäämistä suorittamatta. Koska rangaistus on puolet jäljellä olevasta palvelusajasta ja asevelvollisuudesta kieltäytyneen kohdalla varusmiespalvelusaika muunnetaan siviilipalvelusajaksi, tämä ei ole mahdollista, koska rangaistus on totaalkieltäytyjällä $395:2 = 197$ päivää. Jos on jo suorittanut palvelusta tilanne voi vastaavasti olla toinen. Vankeustuomio raukeaa viiden vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä, jollei sen täytäntöönpanoa ole aloitettu.

5) Jos on jo ehtinyt saada tuomion ja ryhtyy pakoilemaan vasta sen täytäntöönpanoa, tilanne on sama kuin edellisessäkin tapauksessa.

3. HIEMAN TOTAALIKIELTÄYTYMISEN HISTORIAA SUOMESSA

Modernin aseistakieltäytyjäliikkeen historia Suomessa alkoi vuonna 1901. Tuolloin Venäjän hallitus päätti osana ns. ensimmäisen sortokauden politiikkaa sulauttaa vuonna 1878 perustetun Suomen armeijan erilliset joukko-osastot venäläisiin yksikköihin. Protestiksi tälle nousi Kagaali-niminen kutsuntalakkoja organisoanut kansalaiselin. Lakot osoitautuivatkin menestyksekkäiksi: enimmillään yli puolet kutsuntavelvollisista osallistui niihin. Sortokausi päättyi Venäjän tappioon sodassa Japania vastaan vuosina 1904–05 ja siitä seuranneeseen yhteiskunnalliseen kuohuntaan valtakunnassa – osana sen seurauksia asevelvollisuus lakkautettiin Suomessa.

Kagaalin toiminnan ideologisina lähtökohtina olivat kansallisuusaate ja tsaarin vallan vastaiset demokraattiset pyrkimykset, ei rauhanaate. Antimilitaristinen aseistakieltäytyminen tuli Suomessa tunnetuksi asiaksi vuonna 1929, jolloin armeijapalveluksesta kieltäytynyt Arndt Pekurinen vangittiin. Hieman myöhemmin vankilaan joutui myös mm. Tauno Tamme. Pekurinen olisi suostunut siviilipalvelukseen, jos sellainen mahdollisuus olisi ollut olemassa (siviilipalveluslaki säädettiin Pekurisen tapauksen seurauksena vuonna 1931). Sen sijaan uskonnollisista syistä kieltäytynyt Tamme kieltäytyi sivaristakin ja oli näin ollen Suomen ensimmäinen totaalikieltäytyjä sanan nykyisessä merkityksessä.

Talvisodan aikana useimmille 1930-luvulla siviilipalveluksen suorittaneille aseistakieltäytyjille tarjottiin siviililuontoisia tehtäviä entisissä palveluspaikoissa, jatkosodan aikana tällaista mahdollisuutta ei enää ollut. Aseistakieltäytyjille tarjottiin useimmiten aseettomia tehtäviä armeijassa. Jos he kieltäytyivät, heidät sijoitettiin joko rangaistuskomppaniaan tai vangittiin, joitakin ammuttiin (mm. äskenmainittu Pekurinen).

Toisen maailmansodan jälkeen merkittävimmän totaalikieltäytyjäryhmän muodostivat Jehovan todistajat. Vuonna 1961 heitä varten perustettiin keskitysleiriä muistuttanut Karvian erityistyölaitos. Se lakkautettiin vuonna 1969, jonka jälkeen heitä alettiin tuomita ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Jehovan todistajat vapautettiin asepalveluksesta rauhan aikana vuonna 1987.

“Maallisen” totaalikieltäytyjäliikkeen siemenet laskettiin maahan 1960-luvun lopulla, jolloin aseistakieltäytymisestä tuli merkittävä yhteiskunnallinen kysymys muun radikalismien myötä. Tuolloin oli voimassa siviilipalvelukseen hakeutuneiden vakaumuksentutkintajärjestelmä ja vankilaan joutuneet aseistakieltäytyjät (Jehovan todistajia lukuunottamatta) olivat pitkälle 1980-luvulle useimmiten siviilipalvelusmiehiä, joiden vakaumusta tutkintalautakunta ei pitänyt riittävänä.

He eivät siis varsinaisesti olleet totaalkieltäytyjiä: he olisivat suostuneet suorittamaan siviilipalveluksen, mutta heitä ei huolitettu sinne.

Vakaumuksentutkintamenettely lakkautettiin vuoden 1987 alussa väliaikaisen (1987–91) siviilipalveluslain myötä, mutta samaan aikaan siviilipalvelusaikaa pidennettiin 12 kuukaudesta 16 kuukauteen. Tämä merkitsi myös totaalkieltäytyjäliikkeen syntyä Suomessa. Vuosina 1987–91 yli 100 nuorta suomalaista kieltäytyi siviilipalveluksesta tai keskeytti sen protestina siviilipalveluksen huonontamista vastaan. Kyseessä oli siis tavallaan “ehdollinen totaalkieltäytyminen”. Ainakin julkisuudessa totaali esiintyivät henkilöinä, jotka olisivat suostuneet siviiliin, mikäli se olisi yhtä pitkä kuin armeijapalvelus ja täysin siviililuontoinen.

Vuonna 1992 siviilipalveluslakia parannettiin jonkun verran – suureksi osaksi totaali liikkeen työn tuloksena. Lainmuutos ei kuitenkaan merkinnyt totaalkieltäytymisen loppua, se vain antoi sille uuden muodon. Yhä useampi totaali ilmoitti vastustavansa koko asevelvollisuusjärjestelmää ja kiistävänsä sen oikeutuksen. Uusi sivarilaki toki johti totaalien määrän väliaikaiseen väheneemiseen, mutta 90-luvun jälkipuoliskolla kiinnostus totaalkieltäytymistä kohtaan kääntyi toisaalta nuoren kansalaisaktivismiin nousun, toisaalta siviilipalveluksen ongelmien kärjistymisen takia uuteen kasvuun. Vuoden 2001 jälkeen jokaisena vuonna on tuomittu vankeuteen yli 60 aseistakieltäytyjää. Tähän mennessä suurin luku, 76, on vuodelta 2002. Määrä on siis jo ylittänyt selvästi väliaikaislain aikaisen tason.

4. KIELTÄYTYMISPROSESSI

Kieltäytymisen voi suorittaa joko hakeutumalla siviilipalvelukseen ja sen jälkeen kieltäytymällä siitä tai kieltäytymällä suoraan armeijasta. Ensimmäisessä tapauksessa totaali tuomitaan “siviilipalvelusrikoksesta” (siviilipalveluslaki 26 §), jälkimmäisessä “asevelvollisuudesta kieltäytymisestä” (asevelvollisuuslaki 39 §).

Siviilipalvelusrikoksesta syytetty tuomitaan tuomioistuimen “normaalikokoonpanossa” (oikeusoppinut siviilipuheenjohtaja ja lautamiehet), ase-

velvollisuudesta kieltäytynyt taas sotilaskokoonpanossa (siviilipuheenjohtaja ja kaksi sotilasta). Kummassakaan tapauksessa rangaistuksesta ei tule merkintää rikosrekisteriin. Sen sijaan mikäli suoraan armeijasta kieltäytyvä saa tuomion myös luvattomasta poissaolosta tai (tavallisemmin) karkaamisesta, siitä tulee merkintä. Suojelupoliisi tehnee totaalkieltäytymisestä merkinnän omaan kortistoonsa. Tästä saattaa olla haittaa työnhaussa, mikäli työnantaja pyytää sinusta luotettavuuslausunnon.

a) Tuomion pituus

Totaalikieltäytymisestä langetettava vankeustuomio on puolet jäljellä olevasta henkilökohtaisesta palvelusajasta, maksimissaan 197 vuorokautta. Mikäli on ennen kieltäytymistä ehtinyt suorittaa jotakin palvelusta tuomio on vastaavasti lyhyempi. Esim. jos on suorittanut siviilipalvelusta 100 päivää ennen kieltäytymistään, tulee rangaistuksen pituudeksi $(395-100):2 = 147$ vrk, kun laskutoimituksen tulos pyöristetään aina alaspäin lähimpään täyteen päivään.

Armeijassa suoritettu palvelus taas muutetaan siviilipalvelukseksi tiettyjä kertoimia käyttäen ja sen jälkeen vankeusrangaistukseksi äsken mainitulla kaavalla. Kertoimet riippuvat siitä, mikä on määrätty henkilökohtaiseksi palvelusajaksi armeijassa. Esimerkiksi jos 180 vrk:ksi armeijaan määrätty henkilö ryhtyy totaalikieltäytyjäksi suoritettuaan varusmiespalvelusta 100 vrk, hän tuomionsa on $[395-(395:180)\times 100]:2 = 87$ vrk. 362 vrk:ksi määrätty henkilö joutuu taas vastaavassa tapauksessa istumaan huomattavasti pidempään: $[395-(395:362)\times 100]:2 = 142$ vrk. Jos henkilökohtaista palvelusaikaa armeijassa ei ole ehditty määrätä ennen kieltäytymistä, laskelmassa käytetään lyhyimmän palvelusajan mukaista kerrointa.

Totaalikieltäytymisestä ja muusta rikoksesta ei saa määrätä yhteistä vankeusrangaistusta eikä rangaistuksia myöskään saa laskea yhteen. Jos siviilipalvelusrikoksesta tai asevelvollisuudesta kieltäytymisestä syytettyä ei tuo-

mita lainkaan vankeusrangaistukseen, siviilipalveluskeskus tai sotilasläänin esikunta lähettää hänelle lain mukaan uuden palvelukseenastumismääräyksen.

Todellisuudessa totaali joutuu tavallisesti istumaan muutaman päivän tuomiotaan pidempään, sillä täytäntöönpanovaiheessa päivinä langetettu tuomio muutetaan kuukausiksi niin, että 30 vrk vastaa yhtä kuukautta. Näin 197 vrk:n tuomio onkin 6 kk 17 vrk ja todellisuudessa 198–201 vrk.

b) Kieltäytyminen

Kieltäytymisprosessin käynnistyminen riippuu siitä, onko hakenut siviilipalvelukseen vai ei. Mikäli on hakeutunut siviilipalvelukseen, voi tehdä kieltäytymisilmoituksen siviilipalveluskeskukselle koska vain. Kirjallisen kieltäytymisilmoituksen tekeminen on siviilipalvelusrikos, joten totaali voidaan haastaa oikeuteen ja tuomita ennen kuin hänet on edes määrätty astumaan siviilipalvelukseen. Nopein tapa hankkiutua totaalikieltäytyjänä vankilaan onkin hakea siviilipalvelukseen kutsunnoissa ja lähettää kieltäytymisilmoitus siviilipalveluskeskukseen pian tämän jälkeen.

Kieltäytymisilmoituksen tekeminen helpottaa sivariin hakeutuneen kieltäytymisprosessia, sillä sellaisen tehnyt ei etsintäkuuluteta. Sen sijaan hän voi rauhassa jäädä odottamaan oikeudenkäyntiä. Kieltäytymisilmoituksen voi jättää koska vain ennen siviilipalveluksen alkua tai sen aikana. Jos ei tee kieltäytymisilmoitusta vaan jättää vain

menemättä palvelukseen tai keskeyttää sen luvatta, palveluspaikan on tehtävä viiden päivän kuluttua virka-apupyynnö poliisille. Toisin sanoen totaali etsintäkuulutetaan ja poliisit tulevat jossakin vaiheessa noutamaan kotoa tai työpaikalta tarkoituksenaan kuljettaa totaali hänelle määrättyyn palveluspaikkaan. Kieltäytymisen voi suorittaa kirjallisena tällöinkin, jonka jälkeen suunniteltu kuljetusoperaatio peruuntuu.

Armeijasta kieltäytyvien kohtelussa noudatetaan "soveltuvilta osin" siviilipalveluksesta kieltäytyviä koskevia määräyksiä. Tilanne on kuitenkin sikäli erilainen, että armeijasta kieltäytyvä ei voi jättää ilmoitusta kieltäytymisestään kirjallisesti etukäteen. "Asevelvollisuudesta kieltäytymiseen" voi nimittäin lain mukaan syyllistyä vain varusmies, ts. henkilö, joka on ainakin muodollisesti aloittanut palveluksen suorittamisen. Mikäli armeijasta kieltäytyvä totaali haluaa välttää karkaamisesta langetettavan lisätuomion, hänen on käytävä ilmoittamassa kieltäytymisestään hänelle määrättyssä palveluspaikassa palvelukseenastumispäivänä, vaikka olisikin toimittanut sinne etukäteen kirjallisen kieltäytymisilmoituksen (mikä silti kannattaa tehdä, jotta kasarmilla osataan varautua tulevaan). Päivä, jona käy kieltäytymässä, laskeaan virallisesti palveluspäiväksi, joten asevelvollisuudesta palveluksen alussa kieltäytyvien tuomion on tavallisesti 196 vrk.

Jos vain jättää menemättä, sotilaskoonpanossa kokoontuva käräjäoikeus tuomitsee asevelvollisuudesta kieltäytymisen lisäksi myös poissaolorikokses-

ta: joko karkaamisesta, jos poissaolo on kestänyt vähintään viisi vuorokautta, tai luvattomasta poissaolosta, jos se on kestänyt alle 5 vuorokautta. Korkein oikeus on ennakkopäätöksellään luonut tällaisen käytännön, vaikka eduskunta pyrki yhdenmukaistamaan suoraan armeijasta kieltäytyvien totaalien kohtelun siviilipalveluksesta kieltäytyvien kanssa 1994. Ennen lainmuutosta sotaväessä kieltäytyminen johti toistuvaan rankaisemiseen "tavallisista" sotilasrikoksista. Siksi "asevelvollisuudesta kieltäytyminen" otettiin käyttöön uutena rikosnimikkeenä ja laki kirjoitettiin viittauksin siviilipalveluslakiin.

Karkaamisesta langetettava rangaistus on maksimissaan yksi vuosi vankeutta, mutta käytännössä tavallisesti huomattavasti vähemmän (usein 30–40 vrk) vankeutta, normaalisti ehdollisena. Lievimmissä tapauksissa tulee sakkoa. Rangaistuksen pituus riippuu keskeisesti poissaolon kestosta, mutta muitakin seikat voivat vaikuttaa. Karkaamisen tunnusmerkistön kuuluu myös se, että on aiheutunut tai voinut aiheutua keskeytys koulutuksessa tai haittaa palvelukselle, ja rangaistuksen mittaamisessa voidaan ottaa huomioon muitakin seikkoja. Käytännössä noudatetaan aika vakiintunutta poissaolon pituudesta määrättyvää asteikkoa, ellei kenties syytetyn avustaja löydä jotain syytetyn puolesta puhuvaa. Luvattomasta poissaolosta taas selviää normaalisti sakolla. Kuten edellä jo todettiin, poissaolorikoksesta langetusta vankeustuomiosta tulee merkintä rikosrekisteriin. Samalla tavalla kuin siviilipalveluksesta, myös armeijasta poissääminen johtaa etsintäkuulutukseen,

jonka voimaansaattamiseen tosin tavallisesti kestää ainakin pari viikkoa palvelukseenastumispäivästä. Alussa on kyseessä ns. "kakkoshaku": poliisi ottaa kiinni tavattaessa muttei etsi aktiivisesti.

c) Kuulustelu

Asevelvollisuudesta kieltäytyvä kuulustellaan palveluspaikassa. Sotilasviranomaisten on varmistettava, että kysymyksessä on henkilö joka "ei ojentuisi" jos hän saisi seuraamuksen niskoittelusta tms. Mahdollisesti kieltäytyjää käskytetään ja hänen kieltäytyessään esimerkiksi ottamasta sotilasvaatteita katsotaan vakaan kieltäytymistahdon, "ojentumattomuuden" tulleen osoitukseksi. Siviilipalvelukseen hakemistakin tarjotaan, koska siitä on asevelvollisuuslain 39§:ssä maininta. Kenties lääkärikin selvittelee mielenterveyttä. Koska syytepyynnön tekemiseksi asia menee vielä joukko-osaston komentajalle (siis everstitalosolle), nopeaa ulospääsyä toivovan totaalikieltäytyjän kannattaa jättää ilmoitus etukäteen ja mennä paikalle aamusta. Jos näin ei halua toimia, tavallisesti menee yön tai viikonlopun yli.

Siviilipalvelusrikoksesta epäillyn ei tarvitse kohdata sotilasviranomaisia mutta odottelua on luvassa sen jälkeen, kun siviilipalveluskeskus (tai osittaiskieltäytyjän mahdollinen mu palveluspaikka) on tehnyt rikosilmoituksen. Seuraava viranomaisten toimenpide totaalikieltäytyjää kohtaan on poliisikuulustelu. Se on tavallisesti lähinnä muodollisuus. Kuulusteluun on mahdollisuus pyytää oikeusavustaja, mutta se ei ole välttä-

mätöntä. Tavallisesti kuulustelussa vain kysellään, onko tehnyt näin ja miksi on, ja pysyykö kannassaan.

Avustajasta voi olla hyötyä jos asiassa on jotain epäselvää. Tarve kannattaa selvittää ajoissa, jos tällaista epäilee. Kuulustelussa on järkevää varmistaa, että rikosilmoitukseen on liitetty palvelusaikalaskelma ja että jäljellä oleva palvelusaika on siinä oikein laskettu, jos on jotain palvelusta suorittanut. Monelle osittaiskieltäytyjälle on käynyt niin, että palvelusaika on ollut väärin ilmoitettu. Palveluspaikan velvollisuus on konsultoida siviilipalveluskeskusta ennen rikosilmoituksen tekemistä ja keskuksen valvoa palveluspaikkoja, mutta välinpitämättömyyttä ja huolimattomuutta esiintyy.

Esitutkintapöytäkirjaa ei nykyään lueta oikeudessa. Jos jotain periaatteellista haluaa tuoda painokkaasti esiin, sen voi aivan hyvin säästää oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäyntiavustajan käytöstä voi olla se hyöty, että kieltäytyjä voi itse keskittyä aatteelliseen puoleen ja jättää juristien kysymysten selvittämisen avustajalle. Jos avustaja toimii niin kuin pitää, hän esittää kieltäytyjän perusteluiden mukaan linjatun puolustuksen, joka normaalissa totaalioikeudenkäynnissä on korostetusti perus- ja ihmisoikeusjuridiikkaa. Avustajan pitää myös varmistaa että avustettava saa itse tuoda sanottavansa esiin, mikä ei ihan aina tunnu sopivan oikeuden puheenjohtajankaan pirtaan. Suurimmassa osassa tuomioistuimia, esimerkiksi Loviisan käräjäoikeudessa käsittely on kuitenkin asiallista ja tuomiota perustellaan, joskaan lopputulos ei siitä muutu.

d) Maksuton oikeusapu

Nykyään maksuttomasta oikeusavusta päättäminen on monopolisoitu oikeusaputoimistoille. Suunnilleen sivaripäivärahan tasoilla tuloilla tai muuten jokseenkin tulottomalle oikeusapu myönnetään kokonaan maksuttomana. Oikeusaputoimisto ei peri köyhimmiltä myöskään maksua päätöksestä. Oikeusapupäätös vapauttaa omista kuluista kuten mm. mahdollisesta pöytäkirjojen lunastamisesta ja mahdollisista omista todistelukulusta.

Oikeusapupäätöksen tärkein hyöty on kuitenkin avustajan palkkion saaminen valtion varoista. Lähes poikkeuksetta totaali- ja lainajan lainaajan saanut valtion maksaman avustajan oikeudenkäyntiin. Maksuttomuutta ja avustajaa koskevista asioista saat lisätietoja mm. AKL:sta, josta voit saada totaalikysymyksiin perehtyneen avustajan. Oikeusapuhakemukseen tarvitaan erilaisten tulo- ym. selvitysten lisäksi avustajan suostumus. Autamme selvittämään kohtuullisia vaihtoehtoja myös siinä tapauksessa, että tulosi ovat tulo-rajoihin nähden liian suuret. Nykyinen menettely on aika byrokraattinen – toimi ajoissa, jos mahdollista!

e) Oikeudenkäynti

Totaalikieltäytyjän on osallistuttava oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, mikäli syytteessä vaadittava tuomio on enemmän kuin kolme kuukautta (tuomittavan suostumuksella poissaolevalle voidaan langettaa kuuden kuukauden tuomio). Hänelle toimitetaan ensin

haaste. Oikeuteen haastaminen saattaa kestää hyvin eripituisia aikoja eri puolilla Suomea. Nopeimmillaan se on seurannut 3–4 kuukauden kuluttua kieltäytymisestä, pisimmillään viedyntä yli vuoden.

Oikeudenkäynnissä luetaan ensin syytekirjelmä, johon puolustus vastaa. Vastassa totaali tai hänen oikeusavustajansa voivat kertoa kieltäytymisen motiiveista, esittää perusteita miksi ei tulisi tuomita tai tulisi tuomita ainakin lievemmin jne. Käytännössä parhaan mahdollisuuden selvittää kantaansa saa siten, että pyytää tulla kuulluksi todistelutarkoituksessa. Tästä samoin kuin mahdollisista todisteista on syytä ilmoittaa ajoissa etukäteen. Myös viimeisen sanan saa sanoa, jos siltä tuntuu. Oikeuskäsittelyn tarkemmasta koreografiasta saa tietoa mahdolliselta oikeusavustajalta ja AKL:sta.

Jos on vakaasti päättänyt totaalikieltäytyä, oikeudenkäynti on juridisesti sikäli muodollisuus, että tuomio määräytyy kaavamaisesti. Se on kuitenkin myös poliittinen tapahtuma: oikeudenkäynti on paikka, jossa vastakkain ovat kieltäytyminen väkivaltapalvelujen antamisesta valtion käyttöön ja valtion pakkovallalla täytäntöön pantava rangaistaminen, ja siinä kenties erilaiset yhteiskunnalliset, eettiset ja oikeuskäsityksetkin kohtaavat. Lain vaihtoehdotomasta rangaistussäännöksestä huolimatta tyyppillisessä selväpiirteisessä oikeudenkäynnissä voi olla hyötyä oikeusavustajasta, koska tämä tuo esiin asioita joihin tuomioistuimien joutuu ottamaan kantaa tuomion perusteluisa.

Avustajaa voi tarvita myös oikeudenkäynnin jälkeen – esimerkiksi jos aikoo valittaa tuomiosta. Avustajan kanssa on mahdollista käydä läpi oikeudenkäynnin antamia mahdollisuuksia oman kannan esilletuomiseen oikeudenkäynnissä, sitä ennen ja sen jälkeen. Oikeudenkäynti antaa kieltäytyjälle mahdollisuuden esittää kantaansa julkisesti ja julkisuudessa. AKL auttaa totaaleja heidän kieltäytymisperusteidensa ja oikeudenkäyntien julkistamisessa.

Oikeudenkäynnissä on mahdollista pyytää syytteen hylkäämistä, rankaisematta jättämistä tai laissa säädettyä lievempää rangaistusta vedoten rikoslain lievennyspykäliin, Suomen perustuslakiin, kansainvälisiin sopimuksiin tms.. Tällainen argumentti ei ota mennäseen läpi oikeudessa totaalkieltäytyjän kohdalla. Muiden siviilipalvelusrikkosesta syytettyjen kohdalla puolustautumisella on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa lopputulokseen.

Jos tuomiosta aiotaan valittaa hovioikeuteen, siitä on ilmoitettava tyytymättömyyttä joko oikeudenkäynnissä tuomion julistamisen jälkeen tai seitsemän päivän sisällä oikeudenkäynnistä kärjäoikeuden kansliaan. Tuomio julistetaan samassa istunnossa tai se voidaan myös antaa myöhemmin kärjäoikeuden kansliassa. Mikäli tuomiosta ei ilmoiteta tyytymättömyyttä, se tulee lainvoimaiseksi (ts. se voidaan panna täytäntöön) viikon kuluttua oikeudenkäynnistä, joskin käytännössä täytäntöönpanoon kestävä aika on pidempi.

f) Valitus hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen

Tyytymättömyydenilmoittamisen jälkeen hovioikeuteen tarkoitettu valituskirjelmä on toimitettava kärjäoikeuden kansliaan 30 päivän sisällä oikeudenkäynnistä. Käytännössä hovioikeus tuskin muuttaa tuomiota, mikäli kärjäoikeuden päätöksessä ei ole selvää virhettä (tuomion pituus laskettu väärin, mikä ei ole aivan harvinaista tms.), tai mikäli totaalille ei anneta vapautusta hovioikeuskäsittelyn aikana, tai mikäli totaalkieltäytyjien vankeusrangaistuksia sääteleviä lakeja ei muuteta kesken oikeusprosessin.

Merkittävää on kuitenkin se, ettei tuomiota panna täytäntöön ennen kuin hovioikeus on tehnyt päätöksensä. Hovioikeuskäsittelyn kesto vaihtelee paikkakunnittain – tavallisesti se kestää nykyään puolisen vuotta tai vähän alle. Sotilasoikeusprosessi on nopeampi, joten suoraan armeijasta kieltäytyvien tuomiot saattavat tulla hovista 3–4 kuukaudessa. Mikäli haluaakin suorittaa rangaistuksen alta pois ja tuomio on hovissa, sen voi myös "ottaa alas" sieltä peruuttamalla valituksen. Rangaistus on täytäntöönpanokelpoinen heti, kun hovioikeus on antanut päätöksensä. Oikeus saada perusteltu tuomio kuuluu perus- ja ihmisoikeuksiin, mutta käytännössä se ei ota toteutuakseen totaalkieltäytyjien kohdalla hovioikeuksissa. Tuomioperustelut ovat kaavoittuneet erityisesti viime vuosina, ja hovioikeudet yleensä hyväksyvät kärjäoikeuksien perustelut ainakin lähes sellaisenaan, olivatpa ne miten outoja tahansa.

Hovioikeuskäsittelyn jälkeen asiaan voi vielä hakea valituslupaa Korkeimmalta oikeudelta (KKO). Korkein oikeus on nykyään ennakkopäätöstuomioistuin, mikä merkitsee hieman kärjistäen sitä että se käsittelee lähinnä sellaisia juttuja, joissa on sitä itseään kiinnostavia oikeuskysymyksiä, ja sen lisäksi sellaisia joissa alempi aste on tehnyt olennaisia virheitä.

KO:sta on vain poikkeuksellisesti ollut hyötyä siviilipalvelusrikosasioissa, kuten sen selventämisessä ettei kuka tahansa saa palveluspaikan edustajana tehdä rikosilmoitusta. Asevelvollisuudesta kieltäytymisen kohdalla sen rooli on ollut huono: KKO teki eduskunnan tahtoon nähden jokseenkin poikkipuolisen ratkaisun äänestyspäätöksellä vuonna 1997 kun se katsoi, ettei poissaolorikos sisälly asevelvollisuudesta kieltäytymiseen, toisin kuin Helsingin hovioikeus oli tuominnut.

Hovioikeuden tuomio pannaan täytäntöön vaikka siihen haettaisiinkin valituslupaa. Korkein oikeus voi kuitenkin halutessaan määrätä täytäntöönpanokiellon, mikä on totaalkieltäytyjien kohdalla häviävän pieni mahdollisuus.

g) Vankeustuomion välttäminen palveluksesta vapauttamisella

Jos vankilaan joutuminen alkaa tuntua henkilökohtaisista tai muista syistä mahdottomalta ja sietämättömältä ajatukselta, vankeustuomio on mahdollista välttää, jos asian käsittely on vielä kesken jossakin oikeusasteessa. Tämä tapahtuu niin, että hankkii vapautuksen

palveluksesta samalla tavalla kuin se tehdään ennen palveluksen alkua. Vapautustodistus toimitetaan asiaa käsittelevälle oikeusistuimelle, joka päättyy tähänastisten kokemusten perusteella ainakin siviilipalvelusrikosasiassa vapauttavaan tuomioon: vapautetulla ei ole suorittamatonta henkilökohtaista palvelusaikaa, eikä häntä näin ollen voi tuomita rangaistukseen. Helsingin hovioikeus on viimeaikaisissa ratkaisuissaan korostanut sitä, että tuomittu on syyllistynyt siviilipalvelusrikokseen (se on siis "luettu syyksi") mutta jättänyt rangaistukseen tuomitsematta lisäperustelulla, että tuomittu olisi voinut saada vapautuksen jo aikaisemmin. KKO: lta on haettu muutosta joihinkin tällaisiin tuomioihin, koska perustelu vaikuttaa uhkaavalta esimerkiksi sellaisen kohdalla, joka tulee palveluskelvottomaksi vasta kieltäytymisen jälkeen.

Menestymisen mahdollisuudet palveluksesta vapauttamisen avulla ovat sitä paremmat, mitä aikaisemmin keinoa käytetään; viimeistään se on tehtävä, kun asia on hovioikeudessa. Menettely on nykyään aika epävarma, sillä siviilipalveluskeskus on suhtautunut viime vuosina nihkeästi vapautuksen myöntämiseen henkilöille, joita vastaan on nostettu syyte siviilipalvelusrikoksesta. Siviilipalveluskeskuksen tai sotilasviranomaisen kielteisestä päätöksestä voi valittaa. Silloin syntyy kaksi rinnakkaista prosessia, alkanut rikosprosessi ja sen lopputuloksen kannalta elintärkeä hallintoprosessi. Viimeistään siinä tilanteessa on paras käyttää avustajaa. Tilanteen mutkallisuutta kuvaa, että korkein oikeus on kerran päättänyt palvelus-

kelvottomuuden alkamisen ajankohdassa toiseen (syytetyn kannalta huonompaan) ratkaisuun kuin korkein hallinto-oikeus, joka on palveluskelpoisuusasioissa ylin tuomioistuin.

Totaalikieltäytymisestä seuraava oikeusprosessi onkin omiaan paljastamaan oikeuden poliittisuutta ja militarismien läpäisykykyä. Asevelvollisuusjärjestelmää suojellaan muiden valtion perustuslaisaan julistamien arvojen, oikeuksien ja periaatteiden kustannuksella.

h) Ihmisoikeusvalitukset

Totaalikieltäytyjien tuomitseminen vankeusrangaistukseen on kyseenalaista perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Perusoikeuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä oikeuksia, jotka on kirjattu Suomen perustuslakiin ja jotka siten "nauttivat erityistä suojaa". Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten suojaamia yksilön oikeuksia.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseksi ja valvomiseksi on luotu kansallisia ja ylikansallisia mekanismeja. Suomen perustuslaissa säädetään julkisen vallan velvollisuudeksi perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen (22 §). Lainsäätäjän julkilausuma tarkoitus on perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan edistäminen eli se, että valitaan mahdollisista tulkintavaihtoehdoista niiden kanssa parhaiten sopusoinnussa oleva vaihtoehto. Näin lausuttiin lainvalmisteluasiakirjoissa vuoden 1995 ns. perusoikeusuudistuksessa. 1.3.2000 voimaantulleeseen perustus-

lakiin sisällytettiin vielä uusi 107 §, jonka mukaan perustuslain säännös menee tavallisen lain edelle, jos tavallisen lain (esimerkiksi siviilipalveluslain 26 § tai asevelvollisuuslain 39 § rangaistussäännösten) soveltaminen johtaisi ilmeiseen ristiriitaan perustuslain kanssa. Sana "ilmeiseen" on kuitenkin tehokas tapa varmistaa, että perustuslain 107 § jää kuolleeksi kirjaimeksi. Tuomioistuimille tällaiset kohdat aiheuttavat toisinaan hieman lisävaivaa, jotta voidaan perustella totaalkieltäytyjien rankaisemista. Nykyinen tietotekniikka kuitenkin säästää tuomioistuinten vaivaa mahdollistaessaan muualla keksittyjen perustelujen tehokkaan hyödyntämisen.

Kun kysymys on yhdenvertaisuudesta, syrjinnän kiellosta sekä uskonnon, omantunnon, vakaumuksen ja mielihyvän vapaudesta ihmisoikeuksina, kaksi ihmisoikeussopimusta on muita merkittävämpiä totaalkieltäytyjille. Toinen, tunnetumpi on Euroopan ihmisoikeussopimus, toinen on YK:n piirissä syntynyt kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus. Ne ovat tärkeitä ja aiheuttavat tuomioistuimille perustelemisongelmia monista syistä. Ne ovat Suomea velvoittavia. Perustuslaki velvoittaa niitä noudattamaan. Ne ovat voimassa samantasoisina kuin tavalliset lait. Niillä on myös omat valvontakoneistonsa.

Toistaiseksi ihmisoikeussopimuksista ei kuitenkaan ole ollut haittaa totaalkieltäytyjien rankaisemiselle. Turun hovioikeudelle kuulunee kunnia perustelutavasta (joka sinänsä ei ole sen omaa keksintöä), että ne ovat tavallisiin

lakeihin rinnastuvia yleislakeja ja siksi siviilipalveluslaki (uudempana) erityislakina syrjäyttää ne. Näin päästään siis ihmisoikeussopimusten määräyksistä kätevästi eroon, nyt totaalikieltäytyjien kohdalla ja tarvittaessa kaikkien kohdalla ja kokonaisuudessaan, jos lainsäätäjä tahtoo ja uskaltaa.

Laajempaa perustelutapaa käyttää esimerkiksi Loviisan käräjäoikeus, jossa sivarikeskuksessa kieltäytyneiden jutut käsitellään. Siellä syrjintää ei ole erilainen kohtelu, jos se johtuu henkilökohtaisesta ominaisuudesta tai jos se ei johdu henkilökohtaisesta ominaisuudesta. Luit oikein! Naisten sukupuoli on tällainen henkilökohtainen ominaisuus, jehovan todistajien jäsenyys yhdyskunnassaan on tällainen ei-henkilökohtainen-ominaisuus.

Karumpi perusteluote on sotilaskoonpanoilla, joille riittää välistä perustuslaillinen maanpuolustusvelvollisuus sekä asevelvollisuuslain 1 § (“Isänmaan ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi jokainen Suomen mies on asevelvollinen). Ne keksittiin 1919–1920. Velvollisuus ennen kaikkea.

Suomen perustuslaissa on yhä vuoden 1919 hallitusmuodosta periytyvä maanpuolustusvelvollisuutta koskeva 127 §, joka on herättänyt monenlaisia tulkintoja – muun muassa siksi, että se koskee niin mies- kuin naispuolisia Suomen kansalaisia. Siihen lisättiin vuoden 1995 ns. perusoikeusuudistuksessa uusi momentti (suomeksi: kappale), jonka mukaan oikeudesta saada vapautus sotilaallisesta maanpuolustuksesta va-

kaumuksen perusteella säädetään lailla. Kun asiaa valmisteltiin, lähtökohtana oli se, että tämä oikeus koskee myös sodan aikaa, vaikka se silloin ei välttämättä olisi voimassa täydessä rauhan ajan laajuudessa. Voidaan sanoa, että lainsäätäjä – muodollisesti eduskunta, asiallisesti hallitus – on pettänyt perustuslaissa säädetyn velvollisuutensa, kun siviilipalveluslaki koskee vain rauhan aikaa eikä asevelvollisuuslakiakaan ole korjattu tämän “perustuslaillisen toimeksiannon” mukaiseksi.

Perustuslain 11 § takaa omantunnon ja uskonnon vapauden, 6 § takaa yhdenvertaisuuden (1 momentti) ja kieltää syrjinnän (2 momentti): “Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.” Sukupuolten tasa-arvon edistämisestä säädetään 6 § 4 momentissa. Näihin voi vedota ja hienosäädön voi jättää avustajalle – vastapuolella on joka tapauksessa lainoppinut syyttäjä.

Kun vedotaan syrjintään, kysymys kuuluu: kehen verrattuna? Oikeuskäsitelyissä on usein tuotu esiin, että totaalikieltäytyjien rankaiseminen on syrjivää verrattuna jehovan todistajiin, jotka on uskontonsa perusteella vapautettu palvelusvelvollisuudesta ja että asevelvollisuus yksinomaan miehille on syrjivää sukupuolen perusteella, ja että ahvenanmaalaisten miesten saama vapautus asevelvollisuudesta olisi niin ikään syytä ulottaa kaikkiin suomalaisiin miehiin. Siviilipalveluksen kesto on syrji-

vä varusmiespalvelukseen verrattuna ja rangaistus taas mitataan tästä syrjivästä kestosta. Asevelvollisuudesta kieltäytyvien poissaolorikoksista saamat lisärangaistukset ovat syrjintää verrattuina siviilipalvelusrikoksesta rankaisemiseen

Kahdessa keskeisessä ihmisoikeussopimuksessa on päältä katsoen lupaavia muotoiluja. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (Suomen Laki I:n alkuvaiheilla) turvataan 9. artiklassa oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen, ja 14. artiklassa taataan oikeus nauttia sopimuksen turvaamista oikeuksista ja vapauksista (kuten 9. artiklassa mainituista) ilman syrjintää. Kielletyt syrjintäperusteet ovat samantapaisia kuin Suomen perustuslaissa. Sopimuksen noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (aikaisemmin oli myös ihmisoikeustoimikunta), jolla väärin kohdeltu voi valittaa.

Paha kyllä Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ja -tuomioistuimen käytännössä totaalikieltäytyjien rankaiseminen on periaatteessa hyväksytty joskin kannan muuttaminen saattaa olla mahdollista; sitä kannattaa yrittää jo kansainvälisen solidaarisuuden nimissä.

Jehovan todistajiin verrattuna muita kieltäytyjiä saa kohdella huomattavasti huonommin ihmisoikeustoimikunnan ratkaisun N. v. Ruotsi nojalla, joskin se on 1980-luvun alkupuolelta joten uusikin tulkinta on mahdollinen. Jehovan todistajat nimittäin hyväksyivät siviilipalveluksen vuonna 1996. Vain miehiä koskevan asepalveluksen ei katsottu syrjivän heitä tuoreessa tapauksessa Spöttl v. Itävalta.

Siviilipalveluksen kesto saattaa kuitenkin johtaa ihmisoikeusloukkauksen toteamiseen. Euroopan neuvoston ihmisoikeusasiamies huomautti siitä toissa vuonna. Palvelusaikakysymys ja kysymys totaalien kohtelusta verrattuna Jehovan todistajiin on ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyssä eräissä suomalaisten totaalikieltäytyjien tekemissä valituksissa.

EU:stakaan ei ole ollut paljon iloa. Muutamit suomalaiset europarlamentaarit onnistuivat torjumaan Suomen siviilipalvelusjärjestelmään kohdistetun kritiikin olennaisesti virheellisin perustein. EY-tuomioistuin on erään saksalaismiehen asiassa todennut, ettei miesten asevelvollisuus loukannut EU:n tasa-arvodirektiiviä.

YK:n piirissä syntynyt kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (kp-sopimus) turvaa myös suunnilleen samoja oikeuksia. Sitä valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on muotoillut joitakin järkeviä periaatteita tapauksessa *Brinkhof v. the Netherlands* muutama vuosi sitten. Tapauksessa muotoillut periaatteet nojautuvat komitean aiempaan ns. tulkintakannanottoon. Komitea huomautti 8.4.1998 Suomen maaraportin käsittelyn yhteydessä, että Suomen tulee saattaa muita totaalikieltäytyjiä Jehovan todistajiin verrattuna syrjivä lainsäädäntönsä sopusointuun kp-sopimuksen 26 artiklan syrjintäkiellon kanssa. Mitään ei ole tehty.

Ihmisoikeusvalituksen tekeminen vankeustuomiosta edellyttää, että kaikki kotimaiset oikeuskeinot on käytetty eli on

käyty koko reitti käräjäoikeudesta hoviin ja korkeimpaan oikeuteen. Euroopan neuvostossa valitus on tehtävä kuudessa kuukaudessa siitä, kun korkein oikeus on hylännyt valituslupahakemuksen, YK:n ihmisoikeuskomiteaan sen voi tehdä myöhemminkin. AKL pyrkii lisäämään painetta Suomen lainsäädännön muuttamiseen ihmisoikeusvalitusten avulla.

i) Al:n mielipidevankiadoptiot

Amnesty International pitää nykyisessä tilanteessa siviilipalveluksen pituutta rangaistuksenomaisena ja syrjivänä ja näin ollen todennut marraskuun

1999 jälkeen jo 54 suomalaista totaali-kieltäytyjää mielipidevangiksi (tilanne 29.12.2005).

Adoptio ei edellytä muuta kuin vankeustuomiota totaali-kieltäytymisestä – ei esimerkiksi valittamista hoviin ja korkeimpaan. Mitään hyvitystä siitä ei tule – kysymys on kansalaisjärjestön, joskin hyvin arvovaltaisen, kannanotosta siviilipalveluksen keston. Mielipidevangiksi adoptoiminen noteerataan julkisuudessa voimakkaammin kuin pelkkä vankeustuomio ja se nostaa siten siviilipalvelusjärjestelmän julkisen keskustelun ja kritiikin kohteeksi.

5. VANKILAAN JOUTUMINEN

a) Täytäntöönpanon lykkääminen

Sen jälkeen kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi, se pannaan täytäntöön. Vielä tässäkin vaiheessa vankeuteen joutumista voi kuitenkin lykätä. Vaikkei niin haluaisikaan, täytäntöönpano kestää byrokraattisen viiveen johdosta vähimmilläänkin puolisen toista kuukautta oikeudenkäynnistä.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa hoitavat kunkin paikkakunnan ulosottoviranomaiset ja täytäntöönpanoprosessi alkaa sillä, että ulosottoviranomaiset kutsuvat luokseen sopimaan täytäntöönpanosta. Jos haluaa

kiirehtiä vankilaan joutumista, voi itsekin ottaa yhteyttä ulosottomieheen. Ulosottoviranomaisilta voi saada tuomion täytäntöönpanoon lykkäystä korkeintaan yhden vuoden. Lykkäystä saa, jos rangaistuksen suorittamisen aloittaminen "aiheuttaisi poikkeuksellisia ja huomattavia menetyksiä tai vaikeuksia tuomitulle, hänen perheelleen tai työnantajalleen taikka yhteiskunnalle".

Toisin sanoen lykkäystä saadakseen täytyy kirjoittaa täytäntöönpanijalle vapaamuotoinen kirjallinen selvitys, jossa vakuutellaan mahdollisimman perustellusti ja todisteellisesti vankilaan joutumisesta aiheutuvia haittoja. Vuoden jälkeen lykkäystä voi saada vain oikeusministe-

riön alaiselta rikosseuraamusvirastolta (RISE) samoilla perusteilla enintään vuodeksi kerrallaan, mikäli lykkäyksen myöntäminen on “yleisen edun mukaista”. Henkilön sairauden, vamman tai raskauden perusteella lykkäyksen voi myöntää vain RISE. Tällöin on esitettävä asianmukainen lääkärintodistus lykkäysperusteesta. Kynnys on varsin korkealla.

Lykkäysanomuksesta tulee perustelujen lisäksi selvittää, mistä tuomiosta on kyse, milloin ja missä tuomioistuimessa se on annettu sekä mahdollisesti tiedossa oleva täytäntöönpanon alkamispäivä.

Mikäli lykkäyspyyntö hylätään tai sitä ei tehdä ollenkaan, rangaistuksen täytäntöönpano alkaa todennäköisesti neljän kuukauden kuluessa tuomion lainvoimaiseksi tulosta. Tällöinkin täytäntöönpanon alkamista pystyy “hienosäätämään” ulosottoviranomaisen kanssa; mahdollisesti jopa neljän kuukauden aikarajan ulkopuolella.

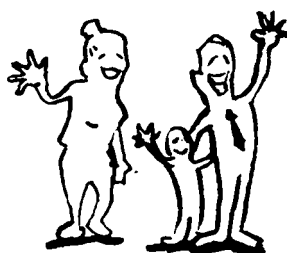
b) Avovankilaan hakeutuminen

Suurin osa totaalkielletyistä suorittaa tuomionsa joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi avolaitoksessa. Yleisinä edellytyksinä vangin avolaitokseen sijoittamiselle on, että “vanki soveltuu avolaitokseen ja hänen voidaan olettaa sopeutuvan laitoksen oloihin ja sen toimintaan, eikä ole syytä olettaa hänen luvatta poistuvan laitoksesta”. Esteitä avolaitokseen sijoittamiselle voivat luonnollisesti olla mm. työstä kieltäytyminen suljetussa vankilassa ja erilaiset järjestyksrikkomukset. Viime vuosina useimmat

Aseistakieltäytyjäliiton tuntemat avovankilaan halunneet totaalit ovat myös päässeet sinne (sen sijaan tiedossa on tapauksia, joissa avolle sijoitettu totaali on siirretty suljetulle huumeisiin yms. liittyvien rikkomusten vuoksi). Aivan viime aikoina on tosin näkynyt merkkejä linjan kiristymisestä ja muutamat totaalit on sijoitettu suljettuihin vankiloihin. Tämä on lähinnä seurausta vankiluvun kasvusta ja siitä seuranneesta vankiloiden tilanpuutteesta.

Vankilassa ollessa avolaitosanomuksen ratkaisee vankilan johtaja ja mahdollinen kielteinen päätös on perusteltava. Johtajalta haetaan siirtoa myös suljetusta/avolaitoksesta toiseen samanlaiseen. Avolaitoshakemuksen voi tehdä tuomion täytäntöönpanosta vastaavalle ulosottoviranomaiselle myös jo ennen tuomion alkua. Näin menetellessään koko tuomion voi suorittaa avolaitoksessa. Kaikkiin avolaitoksiin ei kuitenkaan pääse suoraan siviilistä.

Jos tarkoituksesi on opiskella/käydä

töissä laitoksen ulkopuolella tuomion aikana, varmista että tämä on mahdollista siitä avovankilasta johon olet hakemassa. Esim. Suomenlinnan työsiirtolasta ei juurikaan myönnetä siviililupia. Myös joissain suljetuissa vankiloissa on avosastoja, joista on mahdollisuus käydä siviilissä töissä tai opiskelemassa.

Tärkein vankien sijoittelua eri vankiloihin määräävä seikka on kotipaikka.

c) Vankeuteen astuminen

Kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi tai lykkäys lähestyy loppuaan, paikallinen ulosottoviranomainen ottaa yhteyttä totaaliin. Täytäntöönpanijan kanssa voi sopia rangaistuslaitoksesta ja vankeuden alkamisajasta, samassa yhteydessä voi myös täyttää avolaitoshakemuksen. Täytäntöönpanijalta saa myös bussi- ja junalitterat, joilla voi matkustaa rangaistusta suorittamaan – totaalin ei siis tarvitse itse maksaa matkaansa vankilaan.

Totaalikieltäytyjä on vapaa ihminen siihen asti, kun hän astelee vankilan portista sisään. Jollei toisin ole määrätty, vankilaan on saavuttava viimeistään klo 16.00 täytäntöönpanon alkamispäivänä. Ensimmäinen toimenpide on tulotarkastus. Tällöin vangin henkilötiedot kirjataan ja hänen mukanaan tuomat tavarat käydään läpi ja katsotaan, mitä saa ottaa mukaansa vankeuteen ja mikä takavarikoidaan. Takavarikoidut tavarat saa takaisin tuomion päättyessä. Vankilalla on korvausvastuu tällaisesta “säilytettäväksi otetusta” omaisuudesta jos se on kadonnut tai vahingoittunut, sen sijaan vangin hallussa oleva omaisuus on vangin omalla vastuulla.

Jos on menossa suljettuun vankilaan ja ilmoittautuu vankilaan vasta iltapäivällä, saattaa joutua viettämään ensimmäisen yön matkasellissä. Ne ovat usealle vangille tarkoitettuja vankilan pohjakeroksessa sijaitsevia isoja usean hengen sellejä, joiden kautta vangit siirretään vankilasta toiseen, lähetetään oikeuteen ja päästetään vapauteen. Jos tulee hyvissä ajoin, saattaa päästä asuinosa-
tolle jo samana päivänä.

d) Mitä saa viedä mukaan?

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain mukaan “vangilla on oikeus pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaisia käyttöesineitään”. Vankeinhoitoasetuksessa oikeutta rajataan niin, että “näistä esineistä ei saa aiheutua haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle eikä turvallisuudelle”. Henkilökohtaisten käyttöesineiden hallussapitoa ei voi rajoittaa kurinpidollisesti.

Mukana tuodut kirjat ja lehdet saa todennäköisesti välittömästi mukaan sisälle. Televisioiden ja radioiden kaltaiset tekniset laitteet otetaan pois tarkastettavaksi ja sinetöitäväksi (ts. ne avataan ja katsotaan, ettei ole yrittänyt tuoda niiden sisällä esim. aseita tai huumeita; tosin esim. Seutulassa radioita/mankkoja ei enää tarkasteta). Laitteet saa omaan käyttöön tarkastuksen jälkeen. Tarkastukset suorittaa “ulkopuolinen alan liike”, niitä on tavallisesti kerran viikossa ja ne täytyy vangin itse maksaa (noin 6- 8 euroa/laitte).

Voimassa olevien määräysten mukaan seuraavien esineiden hallussapitoa ei

voi evätä vangilta “ilman erityistä syytä”: radio; televisio (kuvaruutu kork. 20 tuumaa); radionauhuri/cd-soitin, johon ei kuulu erillistä mikrofonia ja jossa on kiinteät kaiuttimet tai kiinnitettävät kaiuttimet (mutta siis ei erillisiä kaiuttimia); videonauhuri; kahvinkeitin tai vedenkeitin; parranajokone; kello; taskulaskin, jossa ei ole koodattua muistia eikä atk-liitännämahdollisuutta. Erityinen syy voi liittyä laitoksen sähköverkon riittämättömyyteen, paloturvallisuuteen “tai muuhun vastaavan”; esim. Turun lääninvankilassa vangit eivät ainakaan aikaisemmin saaneet viedä kahvinkeitintä selliin laitoksen sähköverkon riittämättömyyden takia. Vangin hallussa olevassa laitteessa tulee olla valmistusnumero tai vastaava tunnistus ja sen on oltava tyyppihyväksytty. Laitteen kuoren on oltava ehjä.

ATK-laitteiden antaminen vangin haltuun on 1.11.1999 voimaan astuneen määräyksen mukaan kielletty kaikissa laitoksissa. Tästä huolimatta opiskelevan vangin saattaa olla esim. Seutulassa mahdollista johtajan luvalla saada oma tietokone selliin. Siinä ei kuitenkaan saa olla pelejä. Suomenlinnaan taas saa viedä playstationin, muttei lainkaan tietokonetta. Määräyksen mukaan vankilan olisi varattava vankien käyttöön laitoksen omistamia atk-laitteita ja “johtaja voi sallia vangin käyttää omia atk-laitteitaan laitoksen “erikseen tarkoitukseen osoitettamissa tiloissa”. Laitteita ei kuitenkaan saa kytkeä tietoverkkoon.

Muita kategorisesti kaikissa laitoksissa kiellettyjä esineitä ovat seuraavat: ampuma- ja teräaseet, kaasusumuttimet,

räjähdysaineet; lääkkeet sekä injektioneulat ja -ruiskut, joita terveydenhuoltohenkilöstö ei ole vangin haltuun antanut; tatuointineulat; kannettavat puhelimet ja niihin liittyvät tarvikkeet sekä hakulaitteet; radiolaitteet, joilla voi seurata vankilaviranomaisten, poliisin tai muiden yhteistyöviranomaisten välistä radioliikennettä, ja radiolähettimet; langattomat kuulokkeet; pienikokoiset nauhurit, joissa on äänitysmahdollisuus; elektroniset muistiot; kamerat ja videokamerat; lautas- ja muut erillisantennit (jos laitoksessa ei ole keskusantennia, johtaja voi antaa luvan erillisantennin hallussapitoon); kiikarit ja muut vastaavat optiset laitteet; kirjoituskoneet, joissa on koodilla avattava muistijärjestelmä tai atk-liitännämahdollisuus; vaatetukseen liittyvät tunnuksien ja ryhmiin kuulumisen ulkoiset symbolit, jotka voivat aiheuttaa häiriötä tai vaarantaa laitosturvallisuutta.

Täytäntöönpanosäädösten mukaan vangilla on oikeus käyttää omia vaatteitaan, ellei karkaamisvaaran tai muun syyn takia ole perusteltua kieltää sitä. Käytäntö vaihtelee eri vankiloissa. Nykyään useimmissa vankiloissa saa käyttää ainakin joitakin omia vaatteitaan. Avolaitoksissa käytetään omia vaatteita, mutta avolaitoksissa olevilla on mahdollisuus vuokrata valtion omistamia vanginvaatteita 25 sentin vuorokausikorvausta vastaan. Vanki, jolla ei ole asianmukaista vaatetusta omasta takaa, voi suljetusta vankilasta avolle siirtyessään saada vankilalta vaatteita lahjaksi.

Sisäänkirjoittautuessaan saa vankilan liinavaatteet sekä vanginpuvun (jälkim-

mäisen vain suljetuissa laitoksissa). Vanginvaatteiden hallitsevia värejä ovat nykyisin harmaa ja punainen. Mukaan on syytä ottaa vähintään kaksi omaa vaatekertaa, sillä toinen takavarikoidaan laitokseen tullessa odottamaan vapautumista. Tällöin vanki on vapautuessaan siisti ja edustava sekä levittää ympärilleen myönteistä ja inhimillistä kuvaa suomalaisesta vankilalaitoksesta.

Ruokaa, tupakkaa tai kemikaaleja ei suljettuihin vankiloihin saa tavallisesti tuoda ulkopuolelta – useimpiin avovankiloihin taas saa. Sisäänkirjoittautuvalle vangille annetaan ”perushygieniapakkaus”, joka sisältää kamman sekä saippuaa, shampoota, hammastahnaa ym. tarvikkeita noin yhden viikon tarpeisiin. Termospullo on suljetussa laitoksessa käytännössä välttämätön lisävaruste, joka on syytä hankkia jo valmiiksi.

Suljetussa vankilassa vangilla ei saa olla hallussaan rahaa. Laitokseen saavuttaessa rahat otetaan pois ja merkitään ns. vankitilille. Tuomion aikana rahaa voi käyttää tililtä kanttiiniostoihin. Tilin lopuspaldon saa takaisin vapautuessaan. Avolaitoksessa rahaa sen sijaan saa pitää hallussa.

e) Huumetestit “päihteettömään laitokseen” meneville

Rangaistuslaitos tai sen osia voidaan määrätä päihteettömäksi. Nykyään avolaitokset ovat tällaisia. Päihteettömään laitokseen saapuvalta otetaan virtsanäyte, mikä kannattaa huomioida omassa toiminnassa ennen laitokseen astumista, sillä positiivinen tulos saattaa johtaa avolaitospaikan menetykseen. Viranomaisien mahdollisuudet kontrolloida vankeja ko. asian osalta ovat päihteettömiksi määrätyissä laitoksissa muutenkin suurempia kuin muissa (ks. 6j).

6. VANKILASSA

Vankilaelämän keskeisin piirre on byrokrattisuus. Suljetussa laitoksissa lähes kaikkiin toimintoihin puhelimella soittamisesta alkaen sekä vankilavirkailijoiden tapaamiseen tarvitsee luvan, avolaitoksissa käytännöt ovat joustavampia. Lupa-asiat hoidetaan useimmiten ”virkailijakaavake” -nimisellä lomakkeella (vankilakielellä rutinalappu). Vaikka byrokratia onkin luonteenomainen piirre kaikille vankiloille, sen konkreettiset

muodot vaihtelevat eri vankiloissa. Niinpä emme voi antaa täysin yksityiskohtaista selontekoa vankilaelämästä, vain pääpiirteittäisen – yksityiskohdat vaihtelevat eri laitoksissa niin paljon.

a) Vangit ja vartijat

Tärkein lähtökohta vankilassa selviytymiseen on hyväksyä tosiasia, että vankilassa on vanki. Tämä ei tarkoita sitä,

että oma rangaistus tulisi hyväksyä. Sen sijaan se tarkoittaa, että suhtautuu muihin vankilaihmiisiin niin kuin ihmisiin tavallisestikin suhtautuu. Useimmat totaalkieltäytyjät eivät ole valittaneet muiden vankien suhtautumisesta. Normaalisti joutuu enintään kuuntelemaan pientä vittuilua, kaikki eivät edes sitä. Suurella osalla etenkin nuoremmista vangeista on vapautus armeijasta. Vankiloissa – varsinkin suljetuissa – on vankien keskuudessa omat hierarkiansa ja sisäiset sääntönsä, mutta niistä ei juurikaan joudu kärsimään, jos ei välttämättä halua. Jos annat muiden elää kuten haluavat, saat erittäin todennäköisesti tehdä niin itsekin.

Sama pätee suurimmaksi osaksi myös vartijoihin. Heidän joukossaan on toki jonkun verran melko täydellisiä kusi-päitä, mutta useimpien totaalien kokemusten mukaan suurin osa on aivan tavallisia suomalaisia (tavallisesti) miehiä. Useimmiten vartijat, joiden kanssa totaalkieltäytyjillä on ongelmia, eivät ole erityisen suosittuja muidenkaan vankien keskuudessa. Mitään erityistä simputusta totaali ei erittäin suurella todennäköisyydellä joudu kohtaamaan.

b) Suljettu vankila

Vankilan päivä alkaa arkisin puoli seitsemän maissa, jolloin vangit herätetään ja kutsutaan aamiaiselle. Aamiaisen jälkeen töitä tekevät vangit lähtevät työpaikoilleen ja muut palaavat takaisin selliin. Lounasaika on klo n. 11–12; töitä tekevät pitävät tuolloin ruokatuntia ja muutkin pääsevät pois sellistä. Lounastauon aikana on tavallisesti mahdollisuus soit-

taa puhelimella laitoksen ulkopuolelle ja päästä audienssille vankilan virkailijoiden luo. Iltapäivällä töitä tekevät palaavat hommiin ja muut selliin. Päivän viimeinen ruokailu on n. klo 16 tai jopa vähän ennen. Illalla on mahdollisuus osallistua vankilan harrastuspiireihin tai oleskella omassa sellissä. Joissakin vankiloissa sellien ovet avataan vielä iltaisin hetkeksi. Päivän aikana on 2–3 tarkastusta, jolloin vartijat laskevat ettei kukaan ole karannut – useimmissa vankiloissa vangit kutsutaan tällöin käytävälle seisomaan. Viikonloppuisin ja yleisinä juhlapäivinä vangit eivät tee töitä. Tuolloin sellit avataan noin kahdeksan maissa ja ruokailuja on vain kaksi (aamiainen n. 8.30 ja päivärुoka n. 14–15) – tosin ateriat ovat arkipäiviä runsaampia. Viikonlopun tapaamisaika on ruokailujen välissä, tavallisesti joskus puolen päivän maissa.

Suljetuissa vankiloissa on sekä suljettuja että avoimia osastoja. Suljetulla osastolla sellien ovet ovat todellakin kiinni lähes koko päivän. Avoimella osastolla taas sellit ovat kiinni vain öisin ja päiväsaikaan voi liikkua varsin vapaasti ainakin omalla osastolla. Joissakin vankiloissa (esim. Turun lääninvankila) lähes kaikki osastot ovat suljettuja ja avoimelle pääsy on jonkunlainen palkinto. Joissakin toisissa (esim. Sörkka) taas suljetulle teljetään lähinnä työstä kieltäytyvät yms. syistä epäsuosiossa olevat vangit.

Myös sellityypit vaihtelevat eri vankiloiden välillä ja jopa sisällä. Turun lääninvankilassa sellin koko on n. 10 neliometriä ja useimmat vangit asuvat yksin. Myös Sörkassa lähes kaikki asu-

vat yksin (tilanne tosin saattaa olla tällä hetkellä muuttunut vankiluvun kasvun ja siitä seuranneen tilanahtauden takia). Avo-osastolla henkilökohtaiset sellit ovat hirvittävän pieniä (n. 4 neliötä), mutta niissähän ei tarvitse olla kuin yöllä. Kummassakin vankilassa selleissä on sähkökoskettimet ja keskusantenni telkkarin katselua varten, muttei vesihanaa tai vessaa, jonka virkaa toimittaa seinään kaivetussa kolossa luukun takana oleva ämpäri. Erityisesti TLV:ssä sellit saattavat olla varsin kammottavassa kunnossa. Keravan nuorisovankilassa taas suurin osa selleistä on kahdelle hengelle ja ”yksiön” saaminen on varsin vaikeaa. Toisaalta sellit ovat isoja (noin 20 neliötä), siistejä ja niissä on vesihana ja WC. Suljetuissa vankiloissa on kalterit ikkunoissa, jotka vanhoissa laitoksissa sijaitsevat katon rajassa. Vankiloiden terveys säännösten mukaan ketään ei saa altistaa tupakansavulle vastoin tahtoaan, joten tupakoimatonta vankia ei saa vastoin tahtoaan sijoittaa samaan selliin tupakoivan kanssa.

Vangeille on yhteissauna kerran viikossa. Omia suihkuja ei selleissä ole kuin aivan uusimmissa eliittivankiloissa, mutta osastoilla on suihkuja, joita voi hyödyntää esimerkiksi ruokataukojen yhteydessä (joskus kyllä edellyttää ruokailun väliin jättämistä). Avo-osastoilla osaston suihkua voi käyttää pitkin päivää, joten henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen on paljon helpompaa.

Vangeilla on oikeus ulkoilla 1 tunti päivässä. Lienee turha sanoa, että myös ulkoilumahdollisuudet vaihtelevat eri vankiloissa. Turun lääninvankilassa en-

simmäinen ulkoilukerta saattaa olla varsin traumaattinen kokemus. Ulkoilualue on muurin ympäröimä hiekkapiha, jolla vangit kävelevät ympyrää (ihan niinkuin elokuvissa). Nurkassa on tikkataulu ja kesäaikana pihalla voi pelata lentopalloa. Riihimäellä ulkoilualue on muuten samanlainen, mutta niin paljon suurempi, että siihen saa pystyyn fudismatsinkin... Sörkassa ulkoilualue on suurempi ja siellä on nurmikkoakin.

c) Avoin vankila

Helsingin työsiirtolassa istuneet totaalit ovat avanneet internetiin laitokseen tuleville totaaleille tarkoitetun ”Seutulan matkaoppaan”, johon sinne tai muihinkin avolaitoksiin menevien totaalien kannattaa tutustua. Opas löytyy osoitteesta <http://seutula.TourGuide.net>. Elämää avolaitoksessa kuvaa osuvasti myös tuomionsa Köyliön varavankilassa (nyk. Satakunnan avovankila) alkuvuonna 1998 lusedin totaalin kertomus:

”Suoritan tällä hetkellä 164:n päivän tuomiota siviilipalvelusrikoksesta. Kävin sivarin koulutusjakson ja hieman kerkesin työssäkin olla ennen kuin rohkaistuin sanomaan itseni irti siitä systeemistä. 15.12.97 siirrettiin minut vankikyydillä Turun lääniltä Käyrän työsiirtolaan. Paikka sijaitsee 20–30 km Turusta Tampereelle. Siellä olin viisi päivää. Kasvisruokaa ei tehty laisinkaan ja sitä ei edes harkittu. Ruokailun järjesti Avec/Aveka (tms.) ravintolaketju ja heidän sopimukseensa ei kuulunut erikoisruokavaliot. Lääkäri ei voinut asialle mitään ja apulaisjohtaja mainitsi vain, että ”Vaho karsastaa kasvisvissyöntiä, ku pilvi kuulemma kolahtaa

paremmin...”. No, nälkää ei vankilassa tarvi nähdä, joten sain siirron tänne. (Ja hyvää ruokaa ne tekevät!).

Käyrästä vielä sen verran, että siellä asuttiin kymmenen hengen taloissa 2–4 vangin huoneissa. Duunissa tehtiin lasikuituveneitä ja talon ulkopuolella pääsi käymään ainoastaan kirkossa. En todellakaan pitänyt paikasta. Kövv sijaitsee metsässä kaukana kaikista houkutuksista ja kaupunkien humusta, joka ei sinällään ole pahasta. Kaupunkilaiselle tää on oiva paikka tutustua maalaiselämän rauhaan ja luontoon. Sijaintinsa tähden tapaaajilla tarvi olla oma auto tahi kyyti, sillä bussit ei tänne kulje. Säkylästä pääsee tosin taksilla, mutta sehän maksaa hunajaa: n. 100 mk yhteen suuntaan.

Paikka on mitoitettu n. 60 vangille ja vaihtuvuus on todella suuri. Esimerkiksi mun tulonumeroni viime vuonna oli 794. Eli enimmäkseen sakkoja ja ratteja istutaan. Asumme viime marraskuussa peruskorjatussa asuntolassa. Remontti maksoi 10 miljoonaa(!). Huoneet ovat yhden ja kahden hengen ”sellejä”. Niissä on väri-tv (11 kanavaa!), jääkaappi, wc ja suihku. Kalusteena on parikaapit, sängyt ja pöytä tuoleineen. Ikkunoissa ei ole kaltereita ja oveen on oma avain. Saat kulkea mielin määrin kello 06.–21.00 välillä. Jos olet joskus asunut tai käynyt asuntolassa, niin mieti sitä ja kerro kymmenellä!

Keittiö sijaitsee käytävällä. Sieltä löytyy kaffekeitin, mikro ja muut sellaiset. Puhelimia on neljä kappaletta, joista yhteen voi soittaa vastapuheluja ja pyykkituvas- ta löytyy koneet ja aineet – talo tarjoaa.

Perustarpeet on siis kunnossa, eli ei muuta kuin lusimaan! Harrastemahdollisuuksia on paljon. Punttis, pingis, sähly, lentis, uinti, keilaus, biljardi, lenkkeily, kirjasto (suht tasokas) ja erikseen vielä kurssit. Kursseja järjestetään mahdollisuuksien mukaan. Tällä hetkellä pyörii ainakin koru ja kivi, sekä englannin kielen kurssi. Muitakin voi olla, jos vaan väkeä piisaa. Tekemistä siis riittää jos ei ole kovin nirso. Suurin osa noista harrastuksista tapahtuu talon ulkopuolella. Huittisissa, Eurassa tai Säkylässä. Samalla voit yleensä hoitaa jotain henkilökohtaisia asioita ja ainahan se virkistää nähdä muita immeisiä. Mitä enemmän pois sellistä, sitä vähemmän tää tuntuu lusimiselta.

Tämä on työsiirtola, joten sinut ”määrätään” työhön. Suurin artikkeli on kilpityö ja parakkien rakentaminen, mutta hiki hatussa ei tarvitse huhkia. Riittää kun näytät duunarilta. Myös keittiössä, kirjastossa ja putsarina on vankeja ja ne on yleensä hieman joustavampia työajoiltaan. palkkaus on 21–26 markan välillä ja siitä puolet menee talolle ruokaan ja ns. pamppurahaan. Mutta esim. minä saan enemmän kui siviilissä työkkäristä.

Vankiainesta on moneen junaan, kuten siviilissäkin. Tappajia, ratteja, nistejä, skinejä ja pedofiileja. Suhtautuminen totaaleihin on enimmäkseen positiivista. Ihmetellään paljon valtion reaktiota ja miksei myös totaalin vakaumusta. Monte pitää armeijaa turhana ja ei menis enää jos tarvis. Venkulat nykyään vapautetaan tuosta velvollisuudesta. Aluksi luulin skinien kanssa tulevan ongelmia, mutta

jollet tuomitse, niin ei suakaan tuomita ja heidän kanssaan mieleenkiintoisempia keskusteluja ollaan käyty. Meillä on tavallaan yksi yhteinen asia: edustetaan alakulttuureja, jotka törmää aika usein negatiivisessa ilmapiirissä tuolla siviilissä. Täällä en oo sitä huomannu, koska ollaan periaatteessa samassa veneessä.

Voin sanoa oppineeni hieman lisää suvaitsevaisuutta ja myös opettanut sitä propagandan jaon ohessa, he. Rattilaiset ja pedofiilit ovat ehkä sääliävimpiä tapauksia. Rikoksia molemmat, mutta ei ole todellakaan heidän paikkansa olla vankilassa, koska tää ei paranna ketään. Tiedä sitten, mikä olisi oikea hoitopaikka/-tapa, mutta ei todellakaan linna. Kyseenalainen on koko vankilasysteemi: ei lopeta rikoksia, vaan siirtää niitä. Osa elämää, niinkun sanovat täällä. Enemmän pelote ns. normaaleille immeisille. Täällä asuville se on huono mäihä.

Huumeiden käytöstä vankiloissa puhutaan paljon ja se pitää paikkansa. Kaikkea saa jos haluaa. Kannattaa kummiskin miettiä, sillä jos jäät kii, niin se on välittömästi lähtö suljettuun taloon ja sit ei oo kellään kivaa. Mutta jos käytät, niin älä sekoile, sillä kaikki rutiinista poikkeava herättää huomiota.

Itse oon viihtyny olosuhteisiin nähden hyvin. Yhden masennuskauden kärsin, mutta se oli ohimenevää. Kiitos paljon kuuluu teille, jotka lähettelette kirjeitä, se on tärkeää! Toisaalta tää on yksi elämänkokemuksia kartuttava reissu, jota monikaan muu suomalainen ei näe. Olen myös kokenut tämän sellaisena pysäkinä, jossa on aikaa ajatella omaa elämää ja sen suuntaa...”

Avovankiloiden tuvat lienevät yleisestikin varsin hyvinvarustettuja. Esim. Seutulasta löytyy kaksi jääkaappia + pakastelokero, mikro, keittolevyt ja astiasto. Huoneiden ovissa ei ole lukkoja. Tupien siivoamisesta vastaavat vangit itse.

Helsingin työsiirtolassa päiväjärjestys on seuraavanlainen:

Työpäivinä:

06:00 Herätys

06:00–06:30 Aamutoimet

(pukeutuminen, vuoteiden petaaminen, aamusivous ja aamiainen).

06:30 Linja-autokuljetus työmaille

06:30–11:00 Työaika (sis.kahvitauon)

11:00–12:00 Lounas

11:00–11:45 Henkilökunnan vastaanottoaika toimistossa

12:00–16:00 Työaika (sis.kahvitauon), perjantaisin työaika päättyy 13:00.

16:00–17:00 Päivällinen, perjantaisin päivällinen 14:00–15:00

16:00–21:00 Henkilökunnan vastaanottoaika toimistossa (tänä aikana hoidetaan poistumislupa-, raha-, lääke- ja yms. asiat).

22:00–06:00 Puhelimen käyttö kielletty (kaikkina päivinä)

23:00–06:00 Ulkona liikkuminen muusta kuin pakottavasta syystä kielletty.

23:00 Hiljaisuus

Lauantai ja aattopäivinä:

07:00 Herätys

07:00–07:40 Aamutoimet

07:40–10:00 Siivousaika (henkilökohdattaiset ja yleiset tilat)

09:00–10:00 Aamiainen

12:00–14:00 Vierailuaika

15:00–16:00 Ruokailu

23:00 Hiljaisuus

Sunnuntai ja arkipyhinä

07:00 Herätys

07:00 Aamutoimet

09:00–10:00 Aamiainen

12:00–14:00 Vierailuaika

15:00–16:00 Ruokailu

23:00 Hiljaisuus

d) Vapaa-aika

Lähes kaikissa vankiloissa on kirjasto (joissakin jopa kohtuullisen hyvinvarustettu) ja punttisali. Omia lehtiä ja kirjoja vankilaan saa tuoda vapaasti. Vankiloiden kirjastoihin tulee päivä- ja aikakaulehtiä ja niitä voi tilata vankilaan myös itse. Vankilan kirjaston kautta voi tilata kirjoja yleisistä kirjastoista. Mikäli avolaitoksessa ei ole kirjastoa, laitos järjestää käyntejä yleisiin kirjastoihin.

Vankilaan on myös mahdollisuus tuoda henkilökohtaisia vapaa-ajanviettovälineitä (tv, radio, cd-soitin jne.), kuten edellä on kerrottu. Vankiloissa saattaa olla televisioita ja radioita myös yhteiskäytössä, joissakin niitä jopa lainataan vankien selleihin (joissakin linnoissa on keskusradio). Näidenkin kohdalla on kuitenkin rajoituksia: vankilaan saattaa saada tuoda vain sellaisia äänikasetteja, joissa on läpinäkyvä kuori tai vangin haltuun annettavien kasettien, levyjen tms. määrä saattaa olla rajoitettu yms (RISE:n ohjeiden mukaan vangin hal-

tuun “saadaan antaa videokasetteja, äänikasetteja ja cd-levyjä kerrallaan korkeintaan 20 kappaletta kutakin lajia?). Vankilaan voi tuoda myös omia soittimia ja niissä saattaa olla vankien bändejäkin.

Vankiloissa esitetään joskus elokuvia ja järjestetään silloin tällöin teatteriesityksiä ja rokkikeikkoja yms. tapahtumia, joita vangit saavat tulla seuraamaan. Joissakin paikoissa järjestetään myös yhteisiä valvottuja retkiä esim. teatteriin tai urheilukilpailuihin laitoksen ulkopuolelle. Avolaitosten harrastusmahdollisuuksia kuvailtiin lähemmin edellä. Vankiloissa voi olla myös erilaisia iltaisin kokoontuvia harrastuspiirejä. Vangilla on oikeus harjoittaa uskontoaan yksin tai yhdessä muiden vankien kanssa. Vankilan jumalanpalveluksiin ei nykyisten säädösten mukaan ole pakko osallistua.

Käytännössä vankilassa olevien vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksien määrä riippuu paitsi vankilan johdon asenteesta, myös vankien omasta aktiivisuudesta. Vankiloissa on vankien toverikuntia, joiden toimintaan myös totaalkieltäytyvät voivat luonnollisesti osallistua.

Suosituin harrastus vankien keskuudessa on kuitenkin urheilu. Lähes kaikissa vankiloissa on punttisali ja pingispöytiä, joita vangit voivat käyttää. Kuten aikaisemmin mainittiin, vankilaan pihamaalla voi olla mahdollisuus pelata jalka- tai lentopalloa tms. Pelikorttien vieminen vankiloihin on kiellettyä.

e) Ruokailu

Vangeille tarjotaan ruokaa arkisin kolme kertaa päivässä ja viikonloppuisin kahdesti. Vankilaruoka muistuttaa mitä tahansa laitospuolueita: se täyttää välttämättömän ravinnontarpeen, mutta kulinnaaristiset elämykset saattavat olla joskus varsin erikoisia. Joissain avovankilassa osa tai kaikki ruokailut voidaan järjestää myös niin, että vangit kokkaavat itse vankilan kustannuksella.

Vankisääntöjen mukaan vankilan johtaja voi myöntää poikkeavan ruokavalion vangin uskonnollisen vakaumuksen perusteella tai “muusta erityisestä syystä”, lääkäri taas määrätä lääketieteellisistä syistä tarvittavan erityisruokavalion. Kaikkien vankiloiden ruokavalioon tulee kuulua perusruoan lisäksi diabeetikon-, laktoositon- ja mahaoireisen potilaan ruokavalio.

Rikosseuraamusviraston ohjeiden mukaan lähtökohtana vakaumukseen perustuvissa ruokavalioissa on, että “vanki saa valita vankilassa muutenkin tarjolla olevasta ruoasta sopivana pitämänsä ateriakokonaisuuden ja syödä tätä ruokaa tavanomaista suuremmat annokset”, eikä “laitos voi taata ruokavalion ravitsemuksellista täysipainoisuutta”. Mikäli ruokavaliosta joudutaan jättämään pois useita aineita, “lääkäriin ja keittiömestariin tulee yhteistyössä tapauskohtaisesti harkita, milloin on tarpeen lisätä ruokavalioon korvaavia ruoka-aineita”. Vangin tulee kuitenkin saada vähintään päivän toinen pääaterioista täydellisenä ja “ateriakokonaisuuden tulee olla kohtuullinen silloinkin, kun siitä puuttuu joku yksittäinen ruoka-aine”

Päätettäessä, myönnetäänkö vakaumukseen perustuva ruokavalio, tulee RISEn ohjeiden mukaan “ottaa huomioon vangin pyynnön perustelut, sen vakaumuksenomaisuus ja pysyväisluontoisuus sekä laitoksen mahdollisuudet toteuttaa pyydetty ruokavalio ruokahuollon käytettävissä olevat voimavarat huomioonottaen”.

Käytännössä useimmissa tapauksissa kasvisruokavalion järjestämisessä ei ole ollut suuria ongelmia. Esim. Seutulassa vegaaneille ja vegetaristeille on myönnetty erikoisruokavalio lääkärinlausunnon perusteella (siis lääkäri toteaa, että po. henkilö on kasvissyöjä). Toisenlaisiakin kokemuksia kuitenkin on, kuten edellä tuli esiin. Kasvisruoan järjestämisen kannalta voi olla eduksi, jos ottaa vankilaan itse yhteyttä etukäteen asian tiimoilta.

Jos vanki opiskelee laitoksen ulkopuolella ja ruokailuja jäisi tämän takia väliin, vankilan on huolehdittava siitä että vangille järjestetään mahdollisuus ruokailuun. Jos oppilaitos ei tarjoa maksutonta ateriala, vankila on RISEn määräysten mukaan velvollinen “sopimaan oppilaitoksen tai sen läheisyydessä toimivan ruokalanpitäjän kanssa vangin ruokailun järjestämisestä vankilan kustannuksella”. Jos oppilaitoksen lähellä ei ole sopivaa ruokailupaikkaa, vankila voi antaa vangille eväät tai viimeisenä vaihtoehtona rahaa omatoimiseen aterian hankkimiseen. Samat säännökset koskevat myös palkattomassa työharjoittelussa olevaa vankia.

f) Työnteko, opiskelu ja rahaasiat

Vankiloissa on voimassa “osallistumisvelvollisuus”. Toisin sanoen vanki on velvollinen tekemään töitä, opiskelemaan tai täyttämään osallistumisvelvollisuutensa jollain muulla vankilan johtajan tai tämän valtuuttaman virkailijan hyväksymällä tavalla.

Suljetussa vankilassa työstä maksettava “työraha” on 0,40–0,67 euroa/tunti työstä riippuen. Työ voidaan järjestää myös urakkatyönä. Ylityöt ovat myös mahdollisia, niistä saa kahdelta ensimmäiseltä tunnilta 50% korotusta ja sen jälkeen 100% korotusta tai vangin suostumuksella vastaavanpituisen vapaaajan. Sunnuntai- ja pyhätoista saa myös 100% korotusta. Työssä kunnostautumisesta voi saada myös enimmillään 30% korotuksen, vastaavasti jos työtahti ei tyydytä vankilan viranomaisia työrahas- ta voidaan myös leikata 10%. Suljetun laitoksen työraha on verotonta. Vankien enimmäistyöaika (ilman ylityötä) on 38 h 15 min viikossa.

Suljettujen vankiloiden palkoissa ei siis varsinaisesti ole hurraamista. Toisaalta rahantarvekaan ei ole vankilan sisällä suuren suuri; sitä tarvitsee tavallisesti käytännössä vain kanttiiniostoksiin. Vankiloissa harjoitetaan pienteollisuutta (esim. Sörkan keskusvankilassa tehdään rekisterikilpiä) tai työpaikka voi liittyä vankilan sisäisiin toimintoihin: voit joutua hommiin keittiöön, siivoamaan, remonttiryhmään tai parhaassa tapauksessa vaikkapa kirjastoon.

Opiskeleville vangin ensisijainen tulonlähde on yleinen opintoraha; mikäli vanki ei sitä saa, hänelle maksetaan käyttörahaa (tällöin vankila voi myös avustaa opiskelusta aiheutuvien tarve- ja muiden kustannusten suorittamisessa), “osallistumisvelvollisuudesta vapautetuille” taas maksetaan käyttörahaa 0,20 euroa/tunti. Tätä ei makseta työstä kieltäytyneelle vangille. Työkyvyttömille vangeille maksetaan kolmelta ensimmäiseltä päivältä käyttörahaa 0,20 euroa/h, sen jälkeen 70% ennen sairausaikaa maksetusta työrahasta. Jos työkyvyttömyys on seurausta vankilatoiminnasta sattuneesta tapaturmasta, maksetaan heti 70%:n mukaan.

Avovankiloissa suurin osa vangeista työskentelee laitoksen varsinaisissa työpaikoissa. Esim. Satakunnan avovankilassa useimmat vangit ovat siis kilpitöissä, Suomenlinnassa taas restauroidaan vanhaa linnoitusta. Palkat ovat lähes siviilissä samoista töistä maksettavien palkkojen tasoa (avovankiloissa 3.63–4.41 euroa/tunti + korotukset sunnuntai- tai ylityöistä yleisen työaikalainsäädännön mukaan; työsiirtoloissa minimipalkka on 6,56 euroa/tunti). Niistä joutuu kuitenkin maksamaan ylläpitokustannuksia valtiolle 1,58 euroa/työtunti (ei koske ylityötunteja). Työsiirtolapalkkaa saava joutuu maksamaan korvausta 1,82 euroa/työtunti.

Jos tekee siviilityötä, ylläpitokorvaus on 9,90 euroa jokaiselta päivältä, jonka vanki viettää vankilassa (maksettava korvaus on pienempi, jos ei syö kaikkia aterioita laitoksessa).

Vankilassa työskentelevien ylläpitokorvaukset peritään suoraan palkasta. Avolaitospalkat ovat verollisia, joten verokortti on syytä ottaa mukaan vankilaan. Niistä voidaan myös ulosmitata. Vankilan järjestämään koulutukseen osallistuville vangeille maksetaan "toimintarahaa" 0,84 tai 1,28 euroa/tunti. Toimintarahasta ei peritä ylläpitokorvauksia. Koska vangeilla ole juurikaan mahdollisuuksia tuhata rahojaan vapaa-aikanaan, useille avolaitosvangeille jää tuomion aikana rahaa säästöön.

Sekä avo- että suljetuissa laitoksissa esiintyy myös työttömyyttä: kaikille vangeille ei läheskään aina kyetä osoittamaan työpaikkaa.

Vankila-ajan voi käyttää opiskeluun. Vankiloissa opetetaan peruskoulun ja lukioden kursseja, mutta siellä voi harjoittaa myös "etäisopiskelua". Suljetussa vankilassa voidaan myöntää selviopiskelulupa esim. yliopisto-opiskelua varten, jos opinnot ovat edenneet vaiheeseen joka ei vaadi henkilökohtaista läsnäoloa oppilaitoksessa. Vangit, joille on myönnetty opiskeluoikeus, eivät joudu osallistumaan vankilan tarjoamiin töihin. Suurimmissa vankiloissa on opintosihteeri, jonka kanssa voi keskustella opiskelumahdollisuuksista.

Vankilassa voi käyttää myös ulkopuolelta peräisin olevaa rahaa (omalta pankkitililtä löytyvää tai jonkun lahjoittamaa). Ne toimitetaan vankilaan ja merkitään vankitilille. Ensisijaisesti vangin perustoimeentulosta rangaistuksen aikana huolehtii kuitenkin rangaistuslaitos.

g) Siviiliasunnon ylläpito tuomion aikana

Siviiliasunnon ylläpitämiseen on mahdollista saada KELAlta asumistukea enintään 80% valtioneuvoston vahvistamista maksimivuokrasta, mikäli tuomio on alle kolme kuukautta. Mahdollisuus asumistukeen yli 3 kk:n tuomion kohdalla on, jos ruokakunnassa on lapsia tai jos ruokakunnan toinen osapuoli saa asumistukea. Opiskelijan saamaa asumislisää ei totaali itse voi saada vankilassa ollessaan.

Tiedonkulkua tuomion täytäntöönpanosta huolehtivien viranomaisten ja Kelan välillä on parannettu, joten jos tuomiosta jättää ilmoittamatta Kelaan, se saa luultavasti kuitenkin tiedon siitä. Sosiaalitoimistosta sen sijaan on mahdollista saada tukea myös pidemmän tuomion ajalle. Mutta se on nimenomaan mahdollista: mitään varmaa menettelyä, jonka avulla yli kolmen kuukauden tuomiota istuvan totaalin siviiliasunnon ylläpitämisen kustannukset korvattaisiin, ei ole olemassa.

h) Siviilityö ja -opiskelu

Vangilla on mahdollisuus tehdä töitä tai opiskella myös vankilan ulkopuolella, mikäli "voidaan olettaa vangin noudattavan siviilityö- /opintoluvan ehtoja". Laitoksessa on tietty kiintiö siviilityö ja -opiskelupaikkoja. Mikäli kiintiö on laitokseen saavuttaessa täynnä, joutuu odottamaan luvan saamista (harvinaista, mutta ei mahdotonta).

Siviilipiskeluluvan saamiseen täytyy olla kirjoilla jossakin oppilaitoksessa, joka sijaitsee "sopivalla etäisyydellä ja sopivien kulkuyhteyksien päässä" rangaistuslaitoksesta (toisin sanoen pystyy matkustamaan vankilaan ja oppilaitoksen väliä päivittäin niin, että lähtö ja paluu "voidaan ajoittaa laitoksen päiväjärjestyksen kannalta sopivaan aikaan"). Vankilan johdolla on mahdollisuus valvoa opiskelua (esim. soitella oppilaitokseen ja kysyä onko vanki paikalla tai tulla käymään, Seutulassa vangille annetaan hakulaite). Vangilta vaaditaan täsmällinen viikko-ohjelma sekä yhteyshenkilö oppilaitoksesta. Oppilaitoksessa vain yhden henkilön on tiedettävä, että opiskelija on vanki.

Siviilityöluva myönnetään samankaltaisilla perusteilla kuin opiskelulupakin. Työnantajan täytyy ilmoittaa hyväksyvänsä työssäkäynti rangaistuslaitoksesta käsin ja "työhön liittyvät ehdot" eivät saa "olennaisesti poiketa" ao. työalalla yleisesti noudatettavista ehdoista ja palkkauksen tulee olla vähintään alan minimipalkkauksen mukainen. Työn täytyy olla "riittävästi" valvottua. Siviilityöluva voidaan myöntää sekä "ulkopuolisen työnantajan palvelukseen" että "oman elinkeinon harjoittamista varten". Luvan voi saada myös työharjoitteluun. Myös ulkopuolista työtä on vankilalla oltava mahdollisuus valvoa ja siviilityöntekijäkin tarvitsee yhteyshenkilön.

Käytännössä homma toimii niin, että vankila määrittelee päivittäisten työssäolo- ja opiskeluaikojen perusteella sallitun päivittäisen poissaoloajan laitoksesta. Hakijan pyynnöstä siviilityö- tai opis-

kelulupa-asiaa voidaan alkaa käsitellä jo ennen rangaistuksen suorittamisen aloittamista.

Työ- tai opiskelupaikan tulisi mieluiten olla sellainen, että vanki on poissa korkeintaan kahdeksan tuntia päivässä; tosin tämän suhteen ollaan käytännössä varsin joustavia.

Päätöksen siviilityö- tai opiskeluluvan hyväksymisestä tekee useimmissa tapauksissa vankilan johtaja. Lupaa haetaan erillisellä lomakkeella ja vankilan johtajan on käsiteltävä hakemus viipymättä. Kielteinen päätös on perusteltava. Lupa voidaan peruuttaa, "jos sen myöntämisen perusteet eivät enää ole olemassa" (ts. jos ei ole enää työ/opiskelupaikkaa) tai jos vanki rikkoo lupaehtoja. Vankia on kuultava peruutusasiassa.

Rikosseuraamusviraston ohjeiden mukaan "siviilityöluvaan liittyviä ehtoja annetaan ainakin seuraavissa asioissa: rikoksettomuus ja päihteettömyys siviilityössä käymisen aikana, laitospäivästä vaarantavien ja luvattomien esineiden tuominen vankilaan, laitoksesta lähtö- ja tuloajat ja niiden noudattaminen, reitti työpaikalle ja kulkuväline, työskentely- ja ruokailupaikka, siviilityöhön kuuluttomien toiminnan ja kontaktien kieltäminen".

Siviilityöntekijän tulee maksaa leirillä ylläpitokorvaukset, kuten edellä on mainittu. Samat ylläpitokorvausmääräykset koskevat myös suljetusta laitoksesta ulkopuolella työssä käyvää vankia. Opiskelevan vangin on haettava opintorahaa. Opintotukea saava vanki on vel-

vollinen maksamaan ylläpitokorvauksia, vangille on kuitenkin jäätävä käyttöön toimintarahan suuruinen osuus (1.28 euroa/tunti). Sama koskee myös työharjoittelussa ulkopuolella olevaa vankia. Mikäli opintoraha tai muu tuki ei riitä kattamaan opiskeluista aiheutuvia kustannuksia, osa niitä voidaan korvata vankilan varoista; toisin sanoen avolaitoksen sosiaalityöntekijältä voi anoa avustusta esim. kirjojen ostoa varten, ja joskus leiri maksaa vangin matkatkin.

i) Kurinpito

Suljetussa vankilassa käytössä olevat kurinpitomenetelmät ovat muistutus, varoitus, oikeuksien menettäminen ja yksinäisyys.

Muistutuksen voi antaa johtaja tai hänen valtuuttamansa virkamies. Varoituksen taas voi antaa johtaja tai johtokunta.

“Oikeuksien menettäminen” taas voi koskea oikeuksia osallistua vapaa-ajan toimintaan, tavaran ostoa laitoksen kanttiinista tai rahavarojen käyttöä, muttei mitään muuta. Täytäntöönpanoasetuksen mukaan oikeuksien menettämisen tulisi ensisijaisesti kohdistua niihin oikeuksiin, joiden väärinkäytön johdosta rangaistus on määrätty. Sen voi määrätä joko vankilan johtaja (enintään 14 vrk:ksi) tai johtokunta (enintään 30 vrk:ksi).

Yksinäisyys taas merkitsee määräaikaista sijoittamista eristysselliin (“rundiin”) ja se onkin merkittävin vankiloiden kurinpitomuoto. Vankilan johtaja voi määrätä eristystä yksinään 7 päivää, johtokunta korkeintaan 20. Eristysselli on tavallises-

ti vankilan kellarikerroksessa sijaitseva perin ankea koppi. Eristysaikana voi viihdyttää itseään “kohtuullisella määrällä” kirjoja ja lehtiä, tupakalla, kahvilla ja teellä – näitä saa siis ottaa mukaan. Eristystä voi määrätä myös rikkomusta tutkittaessa enintään 7 päivää.

Vankilan johtokunta voi myös määrätä yksinäisyysrangaistusta niin, että sitä ei lasketa mukaan tuomioon. Totaalikieläytyjiä tämä ei kuitenkaan koske, sillä menetetyksi määrätty rangaistus aika ei saa nostaa rangaistuslaitoksessa vietettävää aikaa yli tuomitun rangaistuksen pituuden, ja totaalithan joutuvat istumaan tuomionsa kokonaan muutenkin. Kurinpitorangaistus (varoitusta lukuunottamatta) voidaan määrätä myös ehdollisena.

Kurinpitorangaistus voidaan määrätä erilaisista vankilasääntöjen rikkomuksista. Käytännössä varmasti sen saa karkaamisen yrittämisestä, päihteiden käyttämisestä, väkivaltaisesta käyttäytymisestä ym. Periaatteessa johtokunta voi kuitenkin antaa sen melkein pä mistä vain.

Avovankiloissa merkittävin kurinpitokeino käytännössä on siirtäminen suljettuun vankilaan. Päätöksen siirrosta tekee rikosseuraamusvirasto ja vankia on kuultava siirtoesityksen johdosta. Jos rikkomus “katsotaan vähäiseksi”, avolaitoksen johtaja voi tyytyä antamaan varoituksen tai siirtämään vangin määräajaksi (enintään 14 vrk) suljettuun vankilaan. Totaaleja eivät koske säädökset, joiden mukaan osa avolaitosajasta voidaan määrätä menetetyksi rikkomusten johdosta.

Myös avovankiloissa istuville voidaan määrätä yksinäisyysrangaistus poistumisluvan, siviilityöluvan tai opintoluvan ehtojen rikkomisen johdosta.

Kurinpitorangaistuksista voi valittaa käräjäoikeuteen viikon kuluessa päätöksen antamisesta.

j) Kontrolli

Vankilaviranomaisilla on oikeus tarkastaa vankeja, heidän käytössään olevia tiloja ja heidän hallussaan olevaa omaisuutta "tarpeen vaatiessa". Tarkastuksesta päättää vankilan johtaja tai hänen valtuuttamansa alempi virkamies.

Vangille voidaan suorittaa henkilöntarkastus, mikäli häntä epäillään luvattomien esineiden hallussapidosta tai "jos se on tarpeen karkaamisen ehkäisemiseksi tai järjestyksen säilyttämiseksi taikka jos vankia epäillään luvattomien esineiden ja aineiden hallussapidosta". Henkilöntarkastus tarkoittaa vaatteiden tutkimista, siihen voi sisältyä myös vangin riisuttaminen (jos tarkastus "edellyttää riisumista tai koskettamista", tarkastajan ja tarkastettavan tulee olla samaa sukupuolta). Sen sijaan esim. veri-, sylki, virtsa- tai hiusnäytteen ottamisessa on kysymys "henkilönkatsastuksesta", jonka voi määrätä vain vankilan johtaja rikoksen selvittämiseksi, jos vankia epäillään "todennäköisin syin" rikoksesta, josta voi saada yli 6 kk:n vankeustuomion. Henkilöntarkastus- ja katsastus suoritetaan todistajan läsnäollessa.

Toinen tarkastuksen muoto on "erityistarkastus". Sellaisen yhteydessä tarkastetaan koko vankila tai sen osasto. Erityistarkastuksen yhteydessä tarkastettavalla alueella oleville vangeille voidaan tehdä henkilöntarkastus.

Jos "on syytä epäillä vangin olevan alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen", hänet voidaan johtajan tai alemman valvonnasta vastaavan virkamiehen päätöksellä määrätä antamaan virtsanäyte tai puhalluskoe. Kaksi vartijaa voi todeta "ilmeisen päihtymystilan" myös ilman näytteen ottamista, tosin avovankilassa olevalla, "muusta kuin alkoholista johtuvasta" päihtymystilasta epäillyllä vangilla on oikeus vaatia näytteen ottamista. Henkilö jonka epäillään tuoneen laitokseen kehossaan "päihteitä tai muita luvattomia aineita tai esineitä" voidaan määrätä eristettäväksi siihen saakka, kun "luvattomat esineet tai aineet ovat poistuneet elimistöstä" (enintään seitsemäksi päiväksi).

Viranomaisten mahdollisuuksia kontrolloida vankeja on lisätty julistamalla avolaitokset "päihdeettömiksi" (myös suljetuissa vankiloissa voi olla "päihdeettömiä osastoja"). Niihin sijoitettavien vankien on allekirjoitettava sitoumus olla käyttämättä alkoholia tai muita huumausaineita tuomion aikana. Sitoumuksen tehneeltä vangilta voidaan vaatia virtsanäytettä tai puhalluskoeetta ilman erityistä syytä. Positiivinen tulos tai koekesta kieltäytyminen johtaa normaalisti välittömään poistamiseen ko. osastolta. Näin voi käydä myös, mikäli ei kykene esim. antamaan virtsanäytettä. Myös siviilityö-, opiskelu- ja poistumislupien

sekä laitoksen ulkopuolella järjestettävien tilaisuuksien osallistumisen ehdoksi voidaan asettaa puhalluskokeen tai virtsanäytteen antaminen. Positiivinen tulos voi johtaa luvan menetykseen ja kurinpitorangaistukseen.

Päihdeongelmainen vanki voidaan sijoittaa määrääjäksi rangaistuslaitoksen ulkopuoliseen laitokseen.

k) Posti ja puhelimen käyttö

Henkilökunnalla on oikeus tarkastaa vangin saama ja lähettämä posti. Avolaitoksessa posti tarkastetaan vain, "jos siihen on erityinen syy". Kirjeet saa lukea vain "jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi" tai jos on muuta erityistä syytä epäillä väärinkäytöksiä. Postia, jonka vanki lähettää rangaistuslaitoksen toimintaa valvoville viranomaisille, kv. ihmisoikeuselimille ja oikeusavustajalle/asianajajalle, viranomaiset eivät saa tarkastaa. Asianajajan lähettämän postin saa tarkastaa vain vangin läsnäollessa. Vankilanjohtaja voi määrätä vangille lähetetyn/vangin lähettämän kirjeen pidätetyksi, "jos sen perustellusti voidaan olettaa aiheuttavan häiriötä rangaistuslaitoksen järjestykselle taikka edistävän rikoksen tekemistä tai on erityistä syytä epäillä kirjeenvaihto-oikeutta väärinkäytettävän". Tästä on ilmoitettava vangille välittömästi.

Käytännössä postinkulkeminen suljetuissa laitoksissa toimii niin, että posti on toimitettava vankilan postilaatikkoon aamiaisen yhteydessä, josta se tarkastettuna lähetetään eteenpäin. Vankien saama posti taas jaetaan selleihin iltapäivällä.

Vankiloissa on myös korttipuhelimia. Puhelimen käytöstä saa periä korkeintaan siitä vankilalle aiheutuneita kustannuksia vastaava maksu. Henkilökunnalla on oikeus kuunnella puhelinkeskusteluja, jos "on olemassa erityinen aihe epäillä väärinkäytöksiä". Kuuntelusta on ilmoitettava ennen puhelun alkamista sekä vangille että sille, jonka kanssa tämä on puhelinyhteydessä. Vangin puhelua rangaistuslaitoksen toimintaa valvovan viranomaisen tai asianajajansa/yleisen oikeusavustajan kanssa ei kuitenkaan saa kuunnella.

Suljetuissa laitoksissa on tavallisesti määrätty soittajat, jolloin puhelimen käyttö on mahdollista. Avolaitoksessa korttipuhelimia saa käyttää rahavarojensa ja mielensä mukaan, esim. Seutulan työsiirtolassa niitä voi käyttää klo 22.00 saakka.

l) Vierailut vankilassa

Vangeilla on oikeus tavata vapaana olevia ihmisiä. Useimmissa suljetuissa vankiloissa vangin täytyy erikseen ilmoittaa ne vieraat, jotka ottaa vastaan. Useimmissa suljetuissa vankiloissa taas vieraan tulee nykyään varata vierailuaika etukäteen. Vierailuaikoja on viikonloppuisin lauantaina ja sunnuntaina sekä juhlapyhinä. Suljetussa vankilassa "vastaanotto" kestää noin 45 minuuttia, avolaitoksessa se taas kestää kaksi tuntia.

Tapaamisten ulkoiset olosuhteet vaihtelevat vankiloiden välillä: Sörkan tapamishuone muistuttaa kahvilaa (ilman tarjoilua), kun taas esim. Keravan nuorisovankilassa tapaamiset toteutetaan

suuressa salissa, pitkien pöytien ääressä istuen. Suomenlinnan ja Seutulän työsiirtoloissa taas vieraita voi ottaa vastaan joko laitoksen ruokalassa tai pihalla.

Vieraita voi olla mahdollisuus ottaa vastaan myös muulloin kuin vierailuaikana, jos "siihen on syytä" esim. liikenneyhteyksien tai tapaamissyyn kiireellisyyden takia. Oman asianajajansa tai yleisen oikeusavustajan voi tavata koska vain virka-aikana. Asianajajan, lähiomaisten sekä muidenkin henkilöiden tapaamiset "voidaan sallia" myös ilman valvontaa.

Vankilaan vierailulle saapuva voidaan määrätä kulkemaan metallinilmäsimen läpi ja hänen henkilöllisyytensä tarkastaa. Jos vierailija kieltäytyy näistä, vierailu voidaan järjestää "erityisen valvotussa olosuhteissa" (esim. lasiseinän läpi) tai evätä, "jos siihen on erityistä syytä". Perusteellisen henkilöntarkastuksen saa kuitenkin suorittaa vain, jos on "perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä": että vierailijalla on mukanaan esim. huumeita, aseita tai muuta kiellettyä tavaraa. Asianajajan ja tai yleisen oikeusavustajan tapaamista ei voi evätä. Henkilö, joka on yrittänyt vierailulla salakuljettaa kiellettyjä tavaroita vankilaan, voidaan asettaa määräaikaiseen tapaamiskieltoon (enintään 6 kuukautta). Lähiomaista ei kuitenkaan voida asettaa tapaamiskieltoon.

Kaikissa vankiloissa on nykyisin mahdollisuus ns. perhetapaamisiin. Ne on tarkoitettu lähinnä pitkäaikaisille vangeille yhteydenpitoon lähiomaisten (so. puoliso, lapset) kanssa. Niihin saapuvat

tarkastetaan normaalien vankilamuodollisuuksien mukaan, mutta kukaan ei valvo itse tapaamisia. Esim. Satakunnan avovankilassa perhetapaamisia varten on kolme taloa, joissa voi viettää viikonlopun perheen kanssa.

m) Poistumisluvat

Määräysten mukaan poistumislupa voidaan myöntää vain, jos "on todennäköistä että vanki noudattaa lupaehtoja". Käytännössä tämä tarkoittaa esim. sitä, että loma-, siviilityö- tms. ehtojen rikkominen saattaa johtaa lomien palamiseen. Päätöksen poistumisluvan myöntämisestä tekee vankilan johtaja ja siitä ei voi valittaa. Käytännössä poistumisluvan saaminen on ilman merkittäviä rikkeitä tuomiotaan suorittavalle totaalkielletyylle ollut lähes itsestäänselvyys.

Poistumisluvan voi saada joko "tärkeästä syystä" tai tuomion pituuden johdosta – jälkimmäisessä tapauksessa ei tarvitse ilmoittaa mitään erityistä syytä.

Mahdollisuus päästä laitoksesta lomalle rangaistuksen pituuden takia alkaa, kun tuomiosta on suoritettu puolet – kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Koska totaalit eivät pääse ehdonlaiseen vapauteen, heidän loma-aikansa käynnistyy kuitenkin jo kahden kuukauden kuluttua, vaikka tuomiosta onkin tuolloin vielä yli puolet jäljellä. "Syylomalle" voi päästä aikaisemminkin ja tuomion pituudenkin perusteella myönnettyjä lomia voi olla mahdollista ottaa ennakkoon.

Lomia saa 6 vuorokautta 4 vankilakuukautta kohti, kahta ensimmäistä kuu-

kautta ei kuitenkaan noteerata laskelmissa. Vajaalta jaksolta (10 päivää – 2 kuukautta) voi saada lomia neljä päivää. 197 vrk:n tuomiota istuvalla totaalilla on siis mahdollisuus saada lomia yht. 10 päivää. Ainakin Seutulassa viimeisen jakson lomat on pääsääntöisesti käytettävä ennakkoon – viimeisen kahden viikon aikana niitä ei enää mielellään myönnetä.

Yksi loma ei “pääsääntöisesti” saa kestää pidempään kuin kolme vuorokautta. Matka-aika lomapaikkakunnalle lisätään loma-aikaan. Jos loman kohteena olevaa tilaisuutta “voidaan pitää erityisen tärkeänä vangin vapautteen valmentamisen ja vapaudessa selviytymisen kannalta”, poistumisluvan voi saada seitsemäksi päiväksi. Loma-ajat lasketaan kiintiöstä puolina ja täysinä vuorokausina, vaikka ne voidaan myöntää myös tuntimääräisinä (ts. 6 tunnin poistumislupa syö lomakiintiöstä 1/2 vuorokautta).

Lomia varten voi saada rahaa vankitililtä. Vaikeasti sairaan lähiomaisen tapaamiseen tai hautajaisiin suuntautuvan matkan kulut maksetaan valtion varoista, samoin suljetussa laitoksessa istuvan ensimmäinen matka. Paluuajasta on syytä pitää kiinni minuuilleen, sillä ylilomille jääminen johtaa uusien lomien saamisen vaikeutumiseen ja mahdollisesti kurinpitörangaistukseen. Avolaitoksessa istuvalle se saattaa johtaa jopa siirtämiseen suljettuun vankilaan. Myös päihtyneenä palaaminen katsotaan lomaehtojen rikkomiseksi.

n) Tarvikkeiden hankkiminen

Tapaamisten yhteydessä vieraat voivat tuoda suljetussa vankilassa vangille tavaroita samoilla ehdoilla kuin sisäänkirjoittautuessakin. Tavarat toimitetaan perille vartijoiden kautta, niitä ei saa antaa vangille suoraan. Avolaitoksessa taas tavaroita voi antaa myös suoraan ja elintarvikkeidenkin tuominen on sallittua.

Vangilla on oikeus hankkia vähintään kerran viikossa “elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa”. Suurimmissa vankiloissa on kanttiini, josta voi hankkia erilaisia ruokatarvikkeita (suklaata, keksejä, säilykkeitä yms.), tupakkaa, kemikaaleja ym. tuotteita, joita vankilaan ei saa tuoda ulkopuolelta. Kanttiinin kautta voi myös tilata sen valikoimaan kuulumattomia tuotteita laitoksen ulkopuolelta. Alkoholi ja lääkkeet on kuitenkin kielletty. Avolaitoksessa ostokset maksetaan käteisellä, suljetuilla ne vähennetään vankitililtä.

Jos laitoksessa ei ole kanttiinia, vankilan on järjestettävä mahdollisuus ostoksiin muilla tavoin. Avolaitoksissa käytetään syrjäseuduilla usein kauppa-autojen palveluksia, taajamissa taas järjestetään yhteiskäyntejä kauppaan. Tavarat maksavat niiden hankintahinnan tai “viranomaisen vahvistaman hinnan”, jos sellainen on. Hintataso on käytännössä keskimäärin jonkun verran alhaisempi kuin tavallisessa vähittäiskaupassa. Rahattomalla vangilla on mahdollisuus ostaa ensimmäisen vankilakuukauden aikana myös velaksi.

Vankien välinen kaupankäynti tai hallussa olevan tavaran luovuttaminen toiselle on periaatteessa kielletty. Tietenkään sitä ei kyetä valvomaan kuin arvokkaampien, sisääntullessa kuitattujen tavaroiden yhteydessä.

o) Ehdonalainen vapaus

Jos vankilassa oleminen alkaa tuntua kestävämmältä, totaalikieltäytyjällä on mahdollisuus hakea ehdonalaiseen vapauteen. Tämä tapahtuu niin, että kieltäytyjä tekee kirjallisen hakemuksen, jossa ilmoittaa olevansa valmis siviilipalvelukseen (armeijasta kieltäytyneen täytyy ensin hakea sivariin). Vankilan johtaja lähettää hakemuksen siviilipalveluskeskukselle, joka antaa lausuntonsa siitä, tuleeko vapautettava palvelemaan asianmukaisesti.

Vankilasta vapautuessa on oltava palvelupaikka (joka voi luonnollisesti olla myös siviilipalveluskeskus). Sivarin loppuun suorittamista varten vapautuvalle annetaan vapauspassi, jossa on mainittu päivä, jolloin on ilmoitettava siviilipalvelukseen. Ehdonalaisuusaika kestää siviilipalveluksen loppuun. Tämän voi kuitenkin tehdä vain kerran: jos syyllistyy uuteen siviilipalvelusrikokseen, tuomio täytyy istua loppuun saakka.

Menettely on kaikkea muuta kuin varma, sillä lähiajoilta on tiedossa tapauksia, joissa ehdonalaiseen vapauteen hakenutta ei ole siihen päästetty siviilipalveluskeskuksen vankilalle antaman kielteisen lausunnon takia.

Toinen tapa päästä vapaaksi on armahdus, jonka voi myöntää tasavallan presidentti. Presidentille osoitettu armahdusanomus toimitetaan oikeusministeriöön, joka pyytää anomuksesta lausunnon vankilan johtokunnalta ja Korkeimmalta oikeudelta. Päätöksen tekee kuitenkin presidentti. Tarja Halonen on kieltäytynyt armahtamasta siviilipalveluksen pituuden takia kieltäytyneitä totaalikieltäytyjiä, sen sijaan hän on armahtanut joitakin vankilassa istuneita aseistakieltäytyjiä terveydellisin perustein. Mikäli anoo armahdusta terveydellisin perustein, anomuksen liitteenä on oltava lääkärin lausunto.

p) Vapautuminen

Vankilasta vapautuminen muistuttaa yllättäen käänteisesti vankilaan joutumista. Joissakin suljetuissa vankiloissa viimeinen yö vietetään matkasellissä, useimmissa saa olla osastolla loppuun asti. Vapautuva käy kuittaamassa takavarikossa olleen omaisuutensa takaisin

ja hänen vankitilinsä loppusaldo annetaan käteen. Hänelle annetaan myös todistus vankilasta vapautumisesta. Vapautuvalle vangille annetaan matkalippu kotipaikkakunnalle, mikäli se on Suomessa. Jos asuu ulkomailla, saa

matkalipun sille paikkakunnalle, jolta poistuu Suomesta. Vapautuva vanki voi saada vankilalta lahjoituksena vaatteet, mikäli hänellä ei ole vuodenaikaan sopivia vaatteita.

7. OHEISVASTARINNAN MUOTOJA JA NIIDEN SEURAUKSIA

a) Kutsunnoista kieltäytyminen

Asevelvollisuuslain mukaan kutsunnoista poisjäämisestä voidaan langettaa vankeutta enintään kuusi kuukautta. Käytännössä siitä on viime vuosina langetettu kuitenkin vain sakkoa ja määräys saapua uusiin kutsuntoihin. Kutsunnoista poisjäämisestä langetettuja rangaistuksia ei vähennetä totaalikieltäytymisestä langetetusta, vaan ne tulevat sen päälle.

Kutsunnoista kieltäytymisen ongelma näyttää olevan, että se johtaa eriskummalliseen kierteeseen. Useimmissa tapauksissa kutsunnoista poisjäänyt laitetaan "kakkoshakuun": poliisi ottaa kiinni tavattaessa, muttei etsi aktiivisesti. Menettely vaihtelee kuitenkin paikkakunnittain: jossain poliisi saattaa tulla kyselemään hyvinkin pian. Tavattaessa poliisi kuulustelee ja antaa uuden määräyksen saapua kutsuntoihin, ja sama toistuu. Tiedossa on tapauksia, joissa kierre on jatkunut vuosia ja tuottanut

jopa kaksinumeroisen määrän sakko-rangaistuksia, ennen kuin totaalilla on edes mahdollisuutta virallisesti ilmoittaa kieltäytymisestään. Mikäli sakkoja ei varattomuuden takia kykene maksamaan, ne muutetaan ehdottomaksi vankeudeksi (kaksi päiväsakkoa vastaa yhtä päivää linnassa).

Lainsäädäntö kuitenkin antaisi viranomaisille mahdollisuuden katkaista kierre. Asevelvollisuuslain mukaan kutsunnoista poisjäänyt henkilö "voidaan heti toimittaa palvelukseen". On tapauksia, joissa kiinnisaatu tai tarkastukseen saapunut kieltäytyjä on mieluummin luokiteltu palveluskelvottomaksi kuin pakotettu palvelukseen.

b) Poisjääminen oikeudenkäynnistä

Totaalikieltäytyjillä on henkilökohtainen läsnäolopakko oikeudenkäynnissä, jos rangaistus on yli kolme kuukautta vankeutta. Oikeudenkäynnistä poisjäämi-

nen ilman “laillista estettä” johtaa sakkorangaistukseen ja mahdollisesti siihen, että määrätään kuljetettavaksi uuteen oikeudenkäyntiin omalla kustannuksellaan.

Jos puolestaan kieltäytyy menemästä ulosottoviranomaisen luokse sopimaan vankeusrangaistuksen aloittamisesta, tullaan hakemaan poliisivoimin kotoa tai työpaikalta suorittamaan tuomiota. Tällöin joutuu todennäköisesti paikalliseen poliisivankilaan muutamaksi päiväksi odottamaan vankilaan siirtoa. Poliisivankila on vankilaa tylympi paikka: siellä ei saa vastaanottaa vieraita eikä sinne saa tuoda monia vankilassa sallittuja tavaroita.

c) Väkivallaton vastarinta vangitsemistilanteessa

Jos ei saavu vapaaehtoisesti vankilaan, joutuu tekemisiin poliisien kanssa, jotka tulevat noutamaan vankilaan kotoa, työpaikalta tai muusta vastaavasta paikasta. Jos tässä tilanteessa kieltäytyy lähtemästä poliisiviranomaisten mukaan, poliisit kantavat autoonsa. Jos tällaisesta väkivallattomasta vastarinnasta tulee oikeudellisia seuraamuksia, on kysymyksessä “viranomaisten vastustaminen” (tai “haitanteko” tai “niskoittelu”), josta seuraa todennäköisesti sakkoja.

d) Vankilan sisääntulomuodollisuuksista kieltäytyminen

Kieltäytyminen henkilötietojen antamisesta, varusteiden kuittaamisesta ja omaisuusluettelon allekirjoittamisesta

saattaa tuottaa vankilan sisäisen kurinpitovirangaistuksen. Mikäli omaisuusluetteloon sisältyy arvokasta tavaraa, se lienee syytä kuitata. Muutoin viranomaiset todistavat toistensa laatimat luettelot oikeiksi.

e) Työstä kieltäytyminen

Vanki on periaatteessa “velvollinen tekemään varsinaisena työaikana työtä tai osallistumaan koulutukseen taikka muuhun rangaistuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan”.

Työstä kieltäytyminen avovankilassa johtaa käytännössä automaattisesti siirtämiseen suljettuun vankilaan. Suljetussa vankilassa työstä kieltäytyvä ei todennäköisesti joudu erityisten kurinpitotoimenpiteiden (esim. yksinäisselli) kohteeksi (periaatteessa ne kuitenkin ovat mahdollisia), mutta häneltä vietään oikeus joihinkin vankilan sisäisiin etuoikeuksiin. Hänet sijoitetaan melko varmasti suljetulle osastolle, hänen on vaikeampi saada yhden hengen selliä jne.

f) Vankikarkuruus

Jos karkaat vankilasta, sinut etsintäkuulutetaan; tässä tosin kestää todennäköisesti ainakin muutama päivä.

Avoimesta vankilasta karkaaminen johtaa lähes varmasti suljettuun vankilaan siirtämiseen. Jos “luvatta poistuminen katsotaan vähäiseksi” (ts. jos esim. palaa vapaaehtoisesti takaisin lyhyen ajan kuluttua), voi selvitä avolaitoksen johtajan päätöksestä varoituksella tai määrä-

aikaisella (korkeintaan 14 vrk) suljettuun laitokseen siirtämisellä.

Suljetusta vankilasta karkaamisesta voi rikoslain mukaan saada enintään vuoden vankeustuomion; joka tapauksessa asiasta seuraa oikeudenkäynti. Karkaaminen tai lomalta poisjääminen johtaa käytännössä varmasti siihen, että uusien lomien saaminen on erittäin vaikeaa.

g) Näлкälakko

Näлкälakko on yhteistyöstä kieltäytymisen äärimmäinen muoto. Se merkitsee käytännössä itsemurhalla uhkaamista. Näлкälakkoon kannattaa lähteä vasta vakavan harkinnan jälkeen ja täysin tietoisena sen mahdollisista seuraamuksista.

Tavallisesti näлкälakkoon ryhtyneet ovat vaatineet jotakin konkreettista; useimmiten omaa armahtamistaan. Viranomaiset ovat kuitenkin viimeksi armahtaneet totaalikieltäytyjiä syksyllä 1990. Sen jälkeen on ollut kaksi näлкälakkoa, joissa kummassakin armahdusanomus hylättiin. Tilanteet ratkesivat muilla tavoin: toinen miehistä lopetti lakkonsa kun viranomaiset suostuivat hänen lainmuutosvaatimukseensa ja toinen ei ollut aikonutkaan viedä sitä loppuun saakka.

Harkittaessa näлкälakkoon ryhtymistä on otettava huomioon ainakin kaksi asiaa: juuri mainittu koventunut armahtamislinja sekä se, että näлкälakkojen julkisuusarvo on vähentynyt kun niitä on käytetty enemmän. Näлкälakosta tulee joka tapauksessa merkittävä uutistapahtuma vasta noin 30 päivän lakkoilun jälkeen, ja sekin edellyttäen että lakon alkamisesta

on tiedotettu kunnolla – media pitää uskottavana vain kontrolloiduissa oloissa tapahtuvaa näлкälakkoa.

Teknisenä suorituksena lakko ei toki ole niin vaativa kuin äkkiseltään saattaisi arvata. Ennen lakkoon ryhtymistä tai sen alussa on syytä suorittaa suolistontyhjennys joko ulostuslääkkeillä tai suolistohuuhtelulla. Näлкälakon vaikein vaihe on ensimmäinen viikko, jolloin nälantunne vielä tuntuu; tosin joiltakin näлкälakkolaisilta se ei ole kadonnut missään vaiheessa. Sen jälkeen vointi alkaa vain hitaasti hiipua ja joka päivä jaksaa olla jalkeilla vähän vähemmän kuin edellisenä. Näлкälakko muuttuu tavallisesti terveydelle todella vaaralliseksi noin kuukauden jälkeen – riippuen kuitenkin luonnollisesti henkilökohtaisesta terveydentilasta. Lakon aikana on syytä nautti runsaasti vettä, useita litroja päivässä.

1980-luvun lopun ja vuoden 1990 aseistakieltäytyjänäлкälakkojen seurauksena oikeusministeriö asetti erityisen “näлкälakkotyöryhmän”, joka antoi raporttinsa joulukuussa 1991. Raportin mukaan “ei ole olemassa oikeudellista velvollisuutta pakkoruokkia pätevään tahdonmuodostukseen kykenevää näлкälakossa olevaa vankia. Sen sijaan silloin kun näлкälakkoon ryhtynyt ei kykene pätevään tahdonmuodostukseen tai hänen tahdostaan ei saada esimerkiksi tajuttomuudentilan vuoksi selvyyttä, näлкälakkoon ryhtyneestä huolehtivalla viranomaisella on velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Mahdollinen tahdosta riippumaton keinoruokinta suoritetaan lääketieteellisenä toimenpiteenä ja siten lääkärin päätöksen perusteella.”

VANKILOIDEN YHTEYSTIEDOT

SULJETUT LAITOKSET

Helsingin vankila
PL 40
00581 HELSINKI
Puhelin: 010 36 82100
Fax: 010 36 82014
sähköposti: hev@om.fi

Vantaan vankila
Siltaniitynkuja 2
01260 Vantaa
(PL 160, 01261 Vantaa)
Puh: 010 36 82400 Fax: 010
36 82499
Sähköposti: vanv@om.fi

Keravan vankila
PL 133
04201 KERAVALA
Puhelin: 010 36 82700
Fax: 010 36 82793
(täytäntöönpano)
010 36 82794
(taloustoimisto)
Sähköposti: kev@om.fi

Jokelan vankila
Tikuntekijäntie 1
05400 Jokela
(PL 20, 05401 Jokela)
Puhelin: 010 36 83200
Fax: 010 36 83300
Sähköposti: jov@om.fi

Riihimäen vankila
Sammalisto
11310 Riihimäki
(PL 100, 11311 Riihimäki)
Puhelin: 010 36 81200
Fax: 010 36 81276
Sähköposti: riv@om.fi

Hämeenlinnan vankila
Pikku-Parolantie 7
13100 Hämeenlinna
(PL 181, 13101
Hämeenlinna)
Puhelin: 010 36 81500
Fax: 010 36 81514
Sähköposti: hav@om.fi

Lounais-Suomen vankila
Kakolanmäki
20100 TURKU
PL 50, 20251 Turku
Puhelin: 010 36 84500
Fax: 010 36 84602
Sähköposti: lsv@om.fi

Kylmäkosken vankila
Vanhamaantie 26, PL 101
37911 Kylmäkoski
Vankiposti os: PL 102, 37911
Kylmäkoski
Puhelin: 010 36 83500
Fax: 010 36 83501
Sähköposti: kyv@om.fi

Mikkelin vankila
Linnankatu 6
50100 Mikkeli
(PL 23, 50101 Mikkeli)
Puhelin: 010 36 85500
Fax: 010 36 85501
Sähköposti: miv@om.fi

Konnunsuon vankila
Läykäntie 53
54190 KONNUNSUO
Puhelin: 010 36 85200
Fax: 010 36 85250
Sähköposti: kov@om.fi

Vaasan vankila
Rantakatu
65100 Vaasa

(PL 23, 65101 Vaasa)
Puhelin: 010 36 83800
Fax: 010 36 83801
Sähköposti: vav@om.fi

Kuopion vankila
Vankilankatu 3
70100 Kuopio
(PL 7, 70101 Kuopio)
Puhelin: 010 3687600
Fax: 010 3687779
Sähköposti: kuv@om.fi

Sukevan vankila
Ristikkotie 10
74345 Kalliosuo
(PL 2, 74345 Kalliosuo)
Puhelin: 010 36 87100
Fax: 010 36 87101
Sähköposti: suv@om.fi

Pyhäselän vankila
Paavontie 6, PL 14
82201 Hammaslahti
Vankipostin os: PL 17, 82201
Hammaslahti
Puh: 010 36 87800, keskus
010 36 87812, päivystys
Fax: 010 36 87829
010 36 87850 (työliikkeen
faksi)
Sähköposti: pyv@om.fi

Oulun vankila
Nahkatehtaankatu 5
90101 Oulu
(PL 16, 90101 Oulu)
Puhelin 010 36 86000
Fax: 010 36 86100
Sähköposti: ouv@om.fi

Pelson vankila
Linnantie 101, 92810
Pelsonsuo

Vankiposti osoitteella: PL 1,
92811 Pelsonsuo
Puhelin: 010 36 86200
Fax: 010 36 86214
Sähköposti: pev@om.fi

Vankisairaala
Pikku-Parolantie 7, PL 181
13100 Hämeenlinna
Puh: 010 36 81500
Fax: 010 36 81655

Vankimielisairaala
PL 49, Kakolanmäki
20251 Turku
Puh. 010 36 84500
Fax. 010 36 84958
Sähköposti: vms@om.fi

AVOLAITOKSET

Työsiirtolat:

Suomenlinnan työsiirtola
Suomenlinna C 86
00190 HELSINKI
Puh: 010 36 81900
Fax: 010 36 81901

Helsingin työsiirtola
Sokkakuja
01530 Vantaa
(PL 36, 01531 Vantaa)
Puhelin: 010 36 81911
Fax: 010 36 81988
Sähköposti: het.paivystys@om.fi

Ojoisten työsiirtola
Tampereentie 29
13600 Hämeenlinna
Puh: 010 36 81770
Fax: 010 36 81771

Haminan työsiirtola
Karjakatu 25
49400 Hamina
Puhelin: 010 36 85450
Fax: 010 36 85475

Avovankilat:

Satakunnan vankila
Toivarintie 581, PL 50
32701 Huittinen
Vankiposti Huittisten os: PL
59, 32701 Huittinen
Vankiposti Köyliön os: PL 42,
32701 Huittinen
Puhelin: 010 36 84300
Fax: 010 36 84302
Sähköposti: sav@om.fi

Laukaan vankila
Saviontie 560, 41330
Vihtavuori
(PL 55, 41341 Laukaa)
Puh: 010 368 7500
Fax: 010 368 7559
täytäntöönpano,
010 368 7569 toimisto
Sähköposti: lav@om.fi

Vilppulan vankila
Kotiniementie 67
35700 VILPPULA
Puhelin: 010 36 84000
Fax: 010 36 84090
Sähköposti: viv@om.fi

Sulkavan vankila
Pieksänlahdentie 260
58701 Sulkava
(PL 6, 58701 Sulkava)
Puhelin: 010 36 85800
Fax: 010 36 85812
Sähköposti: sulv@om.fi

Naarajärven vankila
Linnatie 25
76850 Naarajärvi
(PL 1, 76851 Naarajärvi)
Puhelin: 010 36 85700
Faxit: 010 36 85780 (toimisto)
010 36 85781 (työtoimi)
010 36 85782 (valvonta)
Sähköposti: nav@om.fi

Avoimet vankilaosastot:

Vanajan avovankilaosasto
Yläneentie 26
13430 Hämeenlinna
(PL 845, 13501
Hämeenlinna)
Puh: 010 3681701
Fax: 010 3681715

Käyrän avovankilaosasto
Pappilantie 36
21370 Aura kk
Puh: 010 368 4500
Fax: 02-267 3920
Sähköposti: kts@om.fi

Iskolan avovankilaosasto
PL 2
74345 KALLIOSUO
Puh: 010 36 87100
Fax: 010 36 87101
Sähköposti: iskola.suv@om.fi

Juuan avovankilaosasto
Vepsänjoentie 2, 83900
JUUKA
PL 26, 83901 JUUKA
Puh. 010 36 87951
Fax. 010 36 87970

Kestilän avovankilaosasto
Turppasentie 2
92700 Kestilä
Puh: 010 36 86500
Fax: 010 36 86561

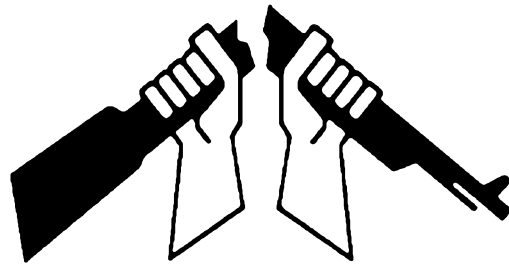
Ylitornion avovankilaosasto
Rajantie 410
95600 YLITORNIO
Puh. 010 36 86600
Fax. 010 36 86660

Lisäksi Jokelan, Riihimäen,
Lounais-Suomen ja Kuopion
vankiloiden yhteydessä on
avo-osastot.

MIELIPIIDEVANGIN OPAS

ASEISTAKIELTÄYTYJÄLIITTO RY

Rauhanasema, Veturitori 3
00520 Helsinki
Puh. (09) 140 427
GSM 040-836 2786
Fax (09) 147 297
akl@aseistakieltaytyjaliitto.fi
<http://www.aseistakieltaytyjaliitto.fi>

AKL-Jyväskylä

PL 367, 40101
Jyväskylä
akl.jkl@aseistakieltaytyjaliitto.fi

AKL-Turku

akl.turku@aseistakieltaytyjaliitto.fi

AKL-Rovaniemi

PL 72, 96101
Rovaniemi
akl.roi@aseistakieltaytyjaliitto.fi

AKL-Vaasa

PL 1, 65201
Vaasa
akl.vaasa@aseistakieltaytyjaliitto.fi